שיעורים
בהלכות חנוכה

שנאמרו מפי הרה"ג
הרב נתנאל ניר שליט"א

בכולל 'דורשי ציון' שע"י ראש הכולל
הרה"ג הרב אברהם צוויג שליט"א

©
כל הזכויות שמורות
חנוכה תשע"ט

הערות והארות יתקבלו בשמחה
במייל:
g277053@gmail.com

דבר העורך

מודה אני לפניך ד' אלוקי ואלוקי אבותי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות וכאשר זיכני השם להיות מיושבי האוהל הכולל החשוב שע"י רשת הכוללים **'דורשי ציון'** בראשות ראש הכולל **הרה"ג רבי אברהם צוויג שליט"א** ולשמוע שיעורים קבועים בהיקף הסוגיות בבהירות ובעמקות ממורנו **הרה"ג רבי נתנאל ניר שליט"א** ומרוב חביבות השיעורים העלתי אותם על הכתב, וכעת הפצירו בי רבותי וחברי שלא אמנע טוב ואדפיסם לתועלת הכלל, ואכן הושקע עמל רב להגיה את הדברים כדי שיהיו ראויים לעלות על שולחן מלכים מאן מלכי רבנן.

ואודה בזאת לכל אברכי הכולל ובפרט למשתתפי השיעורים, על כל ההבנות והסברות הישרות שזכיתי לשמוע ולהתענג, ותודה מיוחדת לאברך החשוב **הרב עזרא רוז שליט"א** על ההשקעה היום יומית כדי שהשיעורים יוקלטו ויגיעו ליעדם בקול הלשון, שאין ספק שתועלתם רבה מכפי לשער.

כאן המקום לקבוע את הברכה והתודה לאשתי כגופי שתחי' מנב"ת אשר מקריבה הכל למען אוכל לעלות בהר ד' במנוחה בשלווה ובהסרת כל טרדה, ועליה ראוי להיאמר שלי ושלכם שלה.

בברכת נותן התורה

העורך

אלעזר בלאאמו"ר יוסף **חייט**



דברי פתיחה והוקרה

אמר ר' יצחק בן הראב"ד וז"ל: ומה שאמרו רבותינו ז"ל הזהיר בנר חנוכה הויין לה בנים זכרים שיהיו תלמידי חכמים והרי כולי עלמא מדליקין נרות חנוכה ואין כולם ולא רובם זוכים לבנים זכרים שיהיו תלמידי חכמים, אין לתמוה מזה, שהאמת הוא - חכמים - הם אמת - ודבריהם אמת, וכפי מה שכל העולם מדליקין נרות חנוכה ורובא דרובא יוצאים ידי חובתן, אבל מיעוטא דמיעוטא זהירים להדליק כפי כל פרטי המצוות והדקדוקים, שהזהיר בהדלקתן בכל פרטיה ודקדוקיה יקנה וישיג בכח המצווה ובסגולתה בנים זכרים תלמידי חכמים, וסיים ר' יצחק סגי נהור - ודע, כי נרות חנוכה הם 'לו' בכל השמונה לילות, והזהיר בהם יזכה לחכמה, והסוד **"לו חכמו ישכילו זאת"** כל הזהיר ב-לו' נרות של מצוות חנוכה, יזכה לבנים בעלי חכמה, אימתי - אם 'ישכילו זאת', רצה לומר אם התכוננו להיזהר בזאת המצווה בכל פרטיה ודקדוקיה. עכ"ל. על כן קראתי שם הקונטרס **'לו חכמו'**, ולעוד טעמים הכמוסים עימי.

בהלכות חנוכה ישנו דין שמקורו במסכת סופרים (פ"כ ה"א) 'נר של חרס שהדליק בו לילה אחד נעשה ישן, ואין מדליקין בו לילה אחרת, אלא לוקח חדשים בכל לילה'.

ועל דרך רמז אפשר לדרוש - דנס חנוכה בעי חידוש, ואי אפשר לו לאדם להתפעל מחידושי דאשתקד, ולכן בכל חג החנוכה עלינו להתבונן בניסי החנוכה בבחינת "חדשים לבקרים - רבה אמונתך", ולכן - נר של חרס שהדליק - נפסל להדלקה חוזרת, ותפקידנו לעיין בתוקף הנס ע"פ רבותינו הקדושים במדרשים וביותר בהלכות החנוכה שבהם משתקפת הבנת מהות הנס שחפצו רבותינו שבכל הדורות להנחיל לנו.

ובשתי דרכים איכא חידושא: הראשונה - חידוש גמור - והיא הבנה שלא הייתה בלב האדם אלא בסייעתא דשמיא ובזכות עיונו זיכו לו מן שמיא להבין ולהשכיל מסוד תנחומיה. והשנית - בחידוש שנתחדש לו כבר בשנות חייו - ועיין בו שוב בחנוכה ויעטרו וייפהו - והוא מה שפסק השו"ע (סי' תרעג ס"ג) דיקח חדשים בכל לילה, ואם אין לו אלא ישן מסיקו בכל לילה באור - והיא אש התורה המטהרת וממרקת - ויצא לצורף כלי. **וכן בקונטרס זה** - איכא חידושים חדשים ואיכא חידושים מחודשים ושניהם כאחד טובים.

פגם מלכות יון

ומצינו בכל דור ודור שקמו עלינו לכלותינו ובכל פעם ניסו להשתמש בדרך שונה, החידוש שנמצא בדרכם המתוחכמת של חכמי יון היה מבוסס על שיטתו של סבם עשיו - שכידוע ליודעי ח"ן (ע"פ עץ הדעת טוב לר' חיים ויטאל פרשת תולדות) - ראשו היה מלא בקדושה אך גופו טמא - ובדרך כלל - גופא אזיל בתר רישא, אך אצל עשיו - נשמר 'נתק' מוחלט בין ראשו לבין גופו וליבו, דהיינו - ידע 'לדבר בלימוד' אך לבצע - זה כבר סיפור אחר, ואכן סופו ידוע - דגם במותו נעקר ראשו מגופו, וראשו הוטל על רגלי יעקב.

במלכות יון - מיבעיא להו ליצור חייץ בין ראשם של היהודים חושבי שמו לבין גופם דעביד דרופתקי דאורייתא, ופעלו בשיטות שונות והעיקרית שבהן - טומאה - בגזירת בתולה להגמון, ובפה מלא מצינו לגסקלגס שפער פיו ואמר - ואם גבריאל יעמוד בנו וישרוף אותנו כדרך ששרף את מחנה סנחריב - הרי אנו סכין עצמנו בדם דבר אחר ובזרמת סוסים - ואין מלאכי השרת נוגעים בנו - הרי שהדגיש כי כח ההגנה שבידיו הינו הטומאה רח"ל.

ואכן בנוסח 'על הניסים' יש שמופיע וטמאים ביד טהורים, והיאך תעלה מזימתם בידם כאשר שוקד אדם על דלתות ביהמ"ד ומקיים מצוותיו - לכן גזרו להשכיחם תורתך.

התיקון – בעסקי קדושה

וכאשר תיקנו רבותינו ז"ל זיכרון לנס חנוכה, ייסדו תיקון לקלקול היונים - ונמנה חלק משבח בית אבינו:

א. היונים פרצו שלש עשרה פירצות במקדש וכנגדם תיקנו יג' השתחויות, וכן יג' תיבות איכא בברכת 'להדליק נר חנוכה', וידוע שעומק כוונתן של יג' תיבין כנגד יג' מכילן דרחמי המתעוררים אז ומשפיעים שפע קדושה טהרה וברכה בעולם.

ב. היוונים ביקשו ליצור 'נתק' בין הראש לגוף - וחז"ל תקנו ליקח נר ופתילה - הרומזים לגוף האדם וחוט השדרה וליצוק לתוכם שמן - הרומז לחכמה השוכנת בראש - ומתדבקים הגוף והראש בחיבור אחד - ועתה נדליקם יחד ותשרה עליהם אור הנשמה המאירה באחדות - מוח ולב.

ג. היוונים ניסו לפגוע בצורת התורה - ולהשכיחם תורתך - וידוע ששכחת התורה ח"ו מגיעה ע"י כעס וגאווה - ומצינו דין המסמל ענין זה - מילא קערה שמן והקיפה פתילות - ולכאורה נראה כי הכל נאה ויאה - אך בזמן ההדלקה - הכל נפסל מחמת חיבור

הפתילות, ובמקום נר - איתעבידא 'מדורה', וזהו רמז לתיקון המוטל עלינו - ללמוד תורה בענוה וצניעות כדין המפורש - כפה עליה כלי - כשירה, דהיינו - אם יכסה עצמו בצניעות וענוה - הרי שנרו ראויה להקרא 'נר חנוכה' המדגיש את מהות הנס, אך אם לא כפה עליה כלי - הרי שתורתו שורפת ומפרדת את התלמידים והחברים מליקרב אליו מחמת גאוותו או כעסו.

ד. והיא גופא פסולה דמגביה מעל עשרים אמה - 'דלא יכולים חבריו לעמוד על סוף דעתו' ושומה עלינו להרגיל עצמנו לבאר דברינו בנחת ובשמחה, ולזכות שהשומעים יבינו את דברי התורה.

ה. ובדרך הלימוד - מדליקין מנר לנר - והוא היפוך מדרכם של היוונים שרצו להחדיר בנו את החכמות החיצוניות תמורת התורה - ושפחה תירש גבירתה, והרי ידוע בכל חכמות העולם - דאדם דמחדש חידוש - מיד רושמו בתור 'פטנט רשום' - שאם יגלהו אחר - מה הועיל בחידושו - וכן ברבות חכמים כמוהו - רבו אוכליה, ואם מרובים חכמים בנושא מסוים - כגון מהנדסים - מיד ערכם יורד בשוק העבודה - ולפיכך רמזו רבותינו שתי הוראות - האחת - הדלק את נר החכמה על פתח ביתך מבחוץ ואל תחשוש שמא ייגרע מחכמתך. והשנית - בלומדך עם חבריך ואיכא מאי דהנך בקי בו - למד לאחרים ואל תחשוש לה דיקויים בך - יש מפזר - ונוסף עוד.

וזה מעיד על מעלת התוה"ק משאר החכמות שארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים ואיכא לחידושי בה ללא גבול, וגדולה מכולם הסייעתא דשמיא דאיכא בריבוי הלומדים והיודעים בחכמה דהיא גופא מאי דמעורר השפע, וזוהי מעלת חכמת התורה ועדותה לבאי עולם על יופיה והדרה לעומת חכמות חיצוניות דליכא לחדושי ביה כדמעייל תעלא מבי כרבא.

ובכאן נבואה להכיר טובה לבי רבנן **'כולל דורשי ציון'** שמטרתו וייעודו "ללמוד וללמד לשמור ולעשות", דהיינו - היפך מטרת היוונים, ובדיוק כמו שציפו ממנו רבותינו - נר פתילה ושמן ושלהבת בוערת על גביהם - ללמוד - כל חלקי תורתנו - דידוע ע"פ הספרים דחנוכה במילוי כזה 'חית-נון-וו-כף-הה' עולה בדיוק כמספר בבלי וירושלמי - שבהם עוסקים בשקידה בבית מדרשנו.

והדברים המובאים כאן בחוברת זו הם הצצה קטנה לנעשה בתוככי ביהמ"ד, דאין הפה יכול לספר ואין כח בקולמוס לתאר את הריתחא דאורייתא, ואת שעות החברים - מקשיבים ובירורי ההלכה שנבעו כמעין המתגבר במהלך הלימוד המשותף.

וכל אברכי הכולל ובפרט משתתפי חבורת 'הלכה בעיון' שעמם ביררנו דברים אלו יזכו לשפע טובה וברכה, ויתקיים תלמודם בידם מתוך הרווחה ונחת.

ובזה נבואה לברך את מחזיקי הכולל, **תומכיו, ותורמיו** - שעליהם אפשר לרמוז את ההלכה שפסק השו"ע (סי' תרעה ס"ב) - 'יש מי שאומר דכיוון שהדלקה עושה מצווה - צריך שיתן שמן בנר כדי שיעור **קודם הדלקה** אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור לא יצא ידי חובתו', הרי שהברכה וההדלקה הרמוזות ונמשלות ללימוד התורה - דורשות שמן - הנמשל לתמיכה הכספית הנצרכת לקיום התורה - ובזכותכם התורמים **'כולל דורשי ציון'** יכול להתקיים ולעמוד בצורה איתנה בס"ד.

והלומדים והתורמים - שותפים יחד במצווה הגדולה של לימוד תורה בשמחה - ללמוד ע"מ לקיים וכמש"כ בדברי מהר"י מיטראני - דישנה **מצווה שהיא מגינה לעולם כמו סגולת התורה - והיא מצוות הצדקה - עשיר שמפרנס ת"ח ע"מ שיוכלו ללמוד,** והנה - ע"י שיש לו חלק בתורה - המצווה הזו כתורה דמיא שמאירה ומגינה לעולם.

ובזה פירש את הפסוק "ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד", **ויקחו אליך** - ויקחו לשון קנין היינו יקנו בקנין כספם. **שמן זית** - רמז לתורה שנקראת שמן זית. **זך** - כז' אותיות התורה, שהם - שלש אמות יב' פשוטות ושבע כפולות - דהיינו מ-א' עד-ת' כב' אותיות ועוד חמש דמנצפ"ך. **כתית למאור** - והם הסוחרים הטורחים ומכתתים רגליהם בעסקיהם ע"מ לתת למאור - לפרנס לומדי תורה ומרבים אורה בעולם. **להעלות נר תמיד** - ועי"ז פעולת מצוות הצדקה אע"פ שנחשבת כנר שאינו מאיר לעולם - מקבלת כח ועוצמה של אור תורה העומד לעולם.

אשריכם ואשרי חלקכם, ואנו מתפללים בכל יום להצלחתכם ושמירתכם ויקוים בכם - "אלף המגן תלוי עליו".

ובזאת נשגר כוס של ברכה להרה"ג הרב **אברהם צוויג** שליט"א ראש הכוללים איש רב פעלים לתורה ולקדושה אשר מוסר נפשו ע"מ שמפעלי התורה יפרו וירבו ויה"ר שיזכו הוא ונו"ב לשפע ברכה וקדושה ברוחניות ובגשמיות יחד עם כל ילדיהם מ-יג' מכילן דרחמי המתעוררים בימי החנוכה.

וכל השותפים בהדלקת הנר הגדול דכולל 'דורשי ציון' הרי הם בגדר 'הרגיל בנר - הויין לו בנים תלמידי חכמים' אכי"ר.

תוכן העניינים

נר חנוכה איש וביתו ..... א

שיטת הרמב"ם ◇ שיטת התוס' ◇ דעת השו"ע ◇ דעת הרמ"א ◇ ששה שינויים בין מנהג אשכנז לרמב"ם ◇ יישוב הט"ז וביאור שיטת הרמ"א כהרמב"ם ◇ הבנה מחודשת – הרמ"א סובר כהתוס' ◇

גדרי 'דיחוי' בנר חנוכה ..... י

הקדמה – סוגיית מילא קערה והקיפה פתילות ◇ שני מצבי פסול בנר חנוכה ◇ קושיא עצומה וביאור חדש בדברי הט"ז ◇ הדלק במקום הרוח ◇

סדר ההדלקה – הידור לעומת הידור ..... כז

שיטת מהרי"ק ◇ שיטת רבינו יונה ◇ ביאור ראשון בהבנת מנהג אוסטרייך ◇ ביאור נוסף בהבנת מנהג אוסטרייך ◇ שיטת הגר"א ◇ שיטת הגר"ח מבריסק ◇ תנאי ברכת ראיה - שעשה ניסים ◇ שיטת המקובלים ◇ מח' רע"א והפמ"ג בברכת שעשה ניסים ושהחיינו ◇

נר חנוכה איש וביתו

שיטת הרמב"ם במהדרין מן המהדרין
שיטת התוס'
דעת השו"ע
דעת הרמ"א
ששה שינויים בין מנהג אשכנז לרמב"ם
יישוב הט"ז וביאור שיטת הרמ"א כהרמב"ם
הבנה מחודשת – הרמ"א סובר כהתוס'

• • •

בגמ' שבת (כא, ב) נאמר - ת"ר מצוות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין - לדעת ב"ה יום ראשון מדליק אחת מבאן ואילך מוסיף והולך, פירוש - דעיקר המצווה הוא בהדלקת נר אחד לכל המשפחה שדרה בבית, ולא משנה כמה בני בית או איזה יום של חנוכה מדובר – תמיד אחד.

אך המהדרין – מדליקין נר לכל אחד מבני הבית כל יום, פירוש - דביום ראשון של חנוכה כשלצורך העניין יש עשרה אנשים בבית – נדליק עשרה נרות, וביום השני של חנוכה גם נדליק רק עשרה נרות, הרי שההידור משתנה לפי כמות תושבי הבית ולא לפי סדר ועילוי הימים, וצריך לומר שההידור הוא בכך שאנו מורים כי כל אנשי בית זה מפרסמים את הנס.

וממשיכה הגמ' – והמהדרין מן המהדרין – יום ראשון מדליקין נר אחד, אך ביום השני - שנים, עד שביום שמיני – נדליק שמונה וזהו הידור שאנו מורים שיש עילוי במספר וריבוי הימים.

טעמי תקנת מהדרין מן המהדרין

ונתנה הגמ' תרי טעמי לשבח – מדוע ב"ה קבעו במהדרין מן המהדרין כי יש להוסיף בכל יום נר נוסף - אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא, חד אמר טעמא דב"ה –

כנגד ימים היוצאים, וחד אמר טעמא דב"ה - דמעלין בקודש ואין מורידין.

פירוש – הטעם הראשון מתייחס לספירת הימים - ולכן ביום הראשון אנו מדליקין אחד, משום שהיום יצא יום אחד מחנוכה, ולמחר מדליקין שנים משום שיצאו שני ימים מחנוכה כולל היום שאנו עומדים בו. אך הטעם השני מתייחס לכלל שבכל התורה כולה 'שמעלין בקודש ואין מורידין' דהיינו - כל דבר שבקדושה תמיד עלינו לעלות אותו ולהשביחו וח"ו שלא להורידו מגדלותו.

שיטת הרמב"ם

וכאן בשיטת המהדרין מן המהדרין למד הרמב"ם כפשוטה של סוגיא שזהו המשך של 'המהדרין' שהוזכר בתחילה דהיינו:

מצוות חנוכה - אם רציתי לצאת יד"ח - אדליק נר אחד כל יום מימי החנוכה לכל המשפחה.

והמהדרין - אך אם אחפוץ להדר במצוות - אדליק בכל יום מימי החנוכה נרות כמספר בני הבית.

והמהדרין מן המהדרין - אם ארצה להגדיל עשות - אוסיף כל יום מימי החנוכה לכל אחד מבני ביתי נר, והתוצאה תהיה כמ"ש הרמב"ם בלשונו הזכה (פ"ד ה"ב) וז"ל: כיצד, הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים וליל שלישי שלשים עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות.

'והרכיב' הרמב"ם את מהדרין מן המהדרין על הידור המהדרין.

ולסיכום דעת הרמב"ם – ג' דרגות בסדר עולה:

מצוות חנוכה - נר אחד כל יום - מתייחס לבית.

מהדרין - נר אחד בכל יום לכל אחד מבני הבית – מתייחס לבני הבית.

מהדרין מן המהדרין - נר נוסף לכל אחד כל יום - מתייחס גם למספר בני המשפחה וגם למספר ימי חנוכה.

שיטת התוס'

דהיינו סוברים שתרי טעמי שנקטה הגמ' במהדרין מן המהדרין, הם רק למשוך את לבנו לאהבתו ויראתו, אך **תוס'** (ד"ה והמהדרין) חידשו שגם משמעות הלכתית ישנה בהני תרי טעמי וחלוקים הם.

וכתבו התוס' - נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו, שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם עושה נר לכל אחד אפי' יוסיף - מכאן ואילך ליכא היכרא שיסברו שכך יש בני אדם בבית.

ומבארים תוס׳ - שאם תלמד כפשוטה של סוגיא וכמו שלמד הרמב״ם, לא יהיה שום היכר דהרי בבית הרמב״ם הדליקו ביום שני - עשרים נרות, ומאן יימר לי דישנו קשר בין ריבוי הנרות לבין היכר הימים, ויתכן שאתמול הדלקתי עשרה נרות כי כך היו בני בית בבית אך עתה ביום שני התרבו הספסלים ונוספו בני בית ובטל טעמא דגמרא - היכר הימים.

ולכן פירשו:

מצוות חנוכה - הרוצה לצאת יד״ח ידליק נר אחד לכל המשפחה בכל יום ואין היכר למנין בני הבית ולא למנין הימים.

והמהדרין - נר לכל אחד מבני הבית, ואין היכר למנין הימים, אך הדגשתי את מנין בני הבית המפרסמים את הנס.

מהדרין מן המהדרין - הם בוחרים לוותר על היכר במניין בני הבית המפרסמים את הנס ומדגישים את היכר ימי החנוכה היוצאים.

מעניין לציין כי לשיטת תוס׳ לו היו לי עשרה בני בית בהידור המהדרין הייתי מדליק בסך הכל בכל חג החנוכה שמונים נרות ואקרא ׳מהדרין׳, אך אם ארצה להתעטר בתואר ׳מהדרין מן המהדרין׳ אדליק בסך הכל בכל ימי החנוכה שלושים ושש נרות ולא יותר.

ולסיכום דעת התוס׳ - ג׳ דרגות בסדר עולה

מצוות חנוכה - ואין היכר למספר בני הבית ולא למניין הימים.

מהדרין - וישנו היכר למספר בני הבית אך לא למניין הימים.

מהדרין מן המהדרין - ישנו היכר למספר בימים היוצאים וויתרתי על היכר בני הבית.

וזאת בשונה משיטת הרמב״ם שלא ׳ויתרתי׳ על שום הידור כדי להיות מהדר מן המהדר.

יישוב שיטת הרמב״ם ע״פ הגר״א וכהרי״ף

ואחר שלמדנו שמה שגרם לתוס׳ לרחוק משיטת הרמב״ם המבוארת והנוחה בסוגיא - היא משום קושיתם דהרי לפי שיטת הרמב״ם בטל טעם הש״ס - היכר הימים, ואכן קושיא חזקה, ומה יענה הרמב״ם.

וביאר הגר״א (סי׳ תרעא ס״ב) דישנן תרי טעמא בגמרא, ואכן האחד שהוא היכרא אינו מתאים לשיטת הרמב״ם, אך הטעם השני - כצפיחית בדבש, והוא - ׳מעלין בקודש ולא מורידין׳ וזה בדיוק מה שעושה הרמב״ם - מרבה באור ונרות ואין צורך כלל להיכרא.

אבל עדיין קשה על הרמב״ם מדוע בחר בטעם השני דמעלין בקודש והעדיף אותו על פני טעמא דהיכר הימים.

וע״ז עונה הגר״א - ועפ״ז מוכיח שגם **הרי״ף סובר כשיטת הרמב״ם** בדין

מהדרין מן המהדרין, והיאך - הרי הרי"ף לא גילה דעתו ורק העתיק את הסוגיא, אלא משום שהגמ' אחר שהביאה את דברי עולא שציטט את שני הטעמים מביאה את דברי ר' יוחנן שהביא מעשה בשני זקנים שהיו בצידן שאחד נהג כמנהג ב"ש ואחד נהג כמנהג ב"ה בהדלקת נרות חנוכה, והזקן שנהג כדברי ב"ה נתן טעם לדבריו מדוע הוסיף ועלה - 'דמעלין בקודש ולא מורידין', **והוכיח הגר"א** שר' יוחנן פסק את ההלכה מהו הטעם המבורר מבין שניהם, והרי"ף שהעתיק את דברי ר' יוחנן בהכרח פסק טעמא דמעלין בקודש ולא חייש לחששא דתוס'.

ועתה ששני עמודי הוראה נקטו כך - מה נענה אבתרייהו.

סיכום שיטת תוס' והרמב"ם וטעמיהם

מצוות חנוכה - נר איש וביתו, ושניהם מודים בהגדרה.

המהדרין - נר לכל אחד ואחד, וגם לא יחלקו תוס' והרמב"ם.

המהדרין מן המהדרין - בזו מח' בין הרמב"ם לתוס'. **לרמב"ם** - 'מהדרין מן המהדרין' הוא המשך ישיר ל'מהדרין'. **לתוס'** - 'מהדרין מן המהדרין' הוא במקום 'מהדרין'.

ולדוגמא: אדם שבביתו עשר נפשות. **לרמב"ם** - ידליק ביום ראשון עשרה נרות וביום שני עשרים עד שביום שמיני שמונים. **לתוס'** - ידליק ביום הראשון אחד וביום השני שניים עד שביום שמיני שמונה.

וכן בבית **התוס'** - נבחין במנין הימים. ובבית **הרמב"ם** - לא נכיר כמה ימים מימי החנוכה יצאו.

וביאר הגר"א שהרמב"ם ורבו הרי"ף תפסו לעיקר את הטעם השני שהובא בגמ' 'דמעלין בקודש ולא מורידין', ולכן מרבים הם באור ושלהבות, משום שהבינו כי כך נפסק בגמ'. לעומת התוס' שאחז בטעם הראשון של היכר הימים היוצאים ועשאהו טעם כעיקר, ואסר להרבות בנרות שיבטלו את היכר הימים.

דעת השו"ע

ואחר שביררנו כל זאת נעלה לשולחן גבוה וניחזי - כי השו"ע (סי' תרעא ס"ב) פסק כדברי התוס' בדין מהדרין מן המהדרין וז"ל: כמה נרות מדליק - בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל אחרון יהיו שמונה, ואפי' אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר. עכ"ל.

וקצת תימה דהרי אחר שחשף זרוע קדשו הגר"א והראה דהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעה אחת - מדוע פסק השו"ע כך.

והתשובה כבר נמצאת בדברי הרמב"ם שכתב כי המנהג פשוט בכל עירנו בספרד לנהוג כפסק התוס', ולכן אין תימה שהשו"ע השאיר את המנהג על כנו.

דעת הרמ"א

אך בדברי רבינו הרמ"א יש לדקדק אחר דבריו הקדושים ולהבין את סברתו שכתב: ויש אומרים שכל אחד מבני הבית ידליק, וכן המנהג פשוט. ע"כ. וציין המציין – רמב"ם.

וכתב ע"ז הט"ז (ס"ק א) וז"ל: ובכאן יש חידוש במנהג שהספרדים נוהגים כתוס' [שהיו חכמים אשכנזים], והאשכנזים כרמב"ם, וזה לא מצינו בשאר מקומות. עכ"ל. והבין הט"ז כי הרמ"א ס"ל כהרמב"ם ופליג על תוס'.

ששה שינויים בין מנהג אשכנז לרמב"ם

אך יש לעיין בדברי הט"ז כי לכאורה רואים אנו שיש ששה שינויים בין סברת הרמב"ם למנהג אשכנז שהביא הרמ"א.

א. מי מדליק – שבדברי הרמב"ם רואים שסובר שרק בעה"ב מדליק את כל נרות ההידור בהמהדרין מן המהדרין, ולא כמו שכתב הרמ"א שכל אחד ואחד מדליק לעצמו.

ויש לציין כי דברי הרמב"ם מדוייקים מדברי הברייתא שאמרה והמהדרין – נר לכל אחד ואחד, ולא אמרה נר כל אחד ואחד שהיה משמע שכל אחד ואחד מדליק.

ב. מי מברך – שלפי דברי הרמב"ם בעה"ב הוא גם מברך, ולפי מנהג אשכנז כל אחד ואחד מברך ומדליק לעצמו.

ג. הדלקת נשים – שלדעת הרמב"ם – שמדליקים נר נוסף כנגד כל אחד מבני הבית – מדליקים גם כנגד נשים וז"ל: והמהדר את המצווה מדליק נרות כמניין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים. **אך** לדעת המנהג שהביא הרמ"א כתב המשנ"ב (סי' תרעה סק"ט) שהביא חלק מדברי העולת שמואל שאכן נשים אינן מדליקות כלל – נשואות מדין אשתו כגופו ונערות מטעם דהויין 'טפילות לאנשים' ואכמ"ל.

הרי שלדעת הרמב"ם מדליקין בעבור נשים ולפי המנהג הנ"ל אין מדליקין על נשים כלל.

ד. הדלקת קטנים – דהשלטי גיבורים (ט, ב בדפי הרי"ף) שהביא לשון ריא"ז וז"ל: מצות נר חנוכה איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד בין אנשים ובין נשים אבל על הקטנים שאינם מחוייבים נראה שאינו מדליק. עכ"ל.

הראת לדעת שאף שפסק כי בעה"ב מדליק והרי זה כשיטת הרמב"ם ומדליקים על הנשים, אין מדליקין עבור הקטנים. **אך** בדברי הרמ"א (סי' תרעה ס"ג) כתב: ולדידן דכל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו, קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק גם כן. עכ"ל. והרי זה שינוי נוסף דלהרמב"ם אין מדליקין על הקטנים ולהרמ"א מדליקין.

ה. בבית או ברה"ר – הבדל זה הוא **מאוד משמעותי** ואפשר לומר אף **הבולט ביותר**, היכן מיקום ההדלקה. דהרמב"ם (פ"ד ה"ז) כתב וז"ל: נר חנוכה מצווה להניחו על פתח ביתו מבחוץ. ע"כ. כדינא

דגמרא. והרמ"א לעומת זאת הניחו במקום הכי רחוק ממקומו של הרמב"ם, וחזר על זה מס' פעמים שאנו מניחים בפנים ממש דהיינו לא בחוץ ולא בחצר, ואפי' לא כמנהג הראשונים שהיו נותנים על פתח ביתם והיה עוד היכר לבני רה"ר, אלא מנהג הרמ"א היה להדליק בתוך הבית הפנימי ולסגור את הדלת וללא שום היכר לבני רה"ר.

ו. זמן ההדלקה - הבדל זה בעצם נובע מההבדל הקודם והוא המשך ישיר שלו, דלשיטת הרמב"ם שמדליק בחוץ - כתב (פ"ד ה"ה) וז"ל: שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה, כמו חצי שעה או יתר, עבר זמן זה אינו מדליק. עכ"ל. הרי שלהרמב"ם זמן ההדלקה מוגבל לפרק זמן דחצי שעה. **אך הרמ"א** (סי' תרעב ס"ב) כתב: יש אומרים שבזמן הזה שמדליק בפנים אינו צריך ליזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק. עכ"ל. ולפי דברי הרמ"א זמן ההדלקה הוא כל הלילה.

ואחר שביררנו את דברינו היטב עולה הקושיא החזקה, כיצד יתכן לדמות את מנהג הרמ"א לשיטת הרמב"ם, כפי שדימה הט"ז, הרי חוץ מריבוי הנרות לכאורה אינם דומים כלל.

יישוב הט"ז וביאור שיטת הרמ"א כהרמב"ם

אך נ"ל **לבאר** דהיא גופא קמ"ל, ובהבדל החמישי והבולט מכולם שם נמצא הביאור - דהרמ"א אכן סובר כהרמב"ם, אך מכורח הנסיבות שהיו במקומו הדליקו בתוך הבית פנימה - ואין יותר היכר לרה"ר, והגדיר זאת הרמ"א - שההיכר לבני הבית.

ומצב זה גרם שינוי - דבשלמא היה הרמ"א מדליק על פתח ביתו - היה משווה מדותיו לרמב"ם ואוסר על כל אחד ואחד להדליק וכ"ש לברך, משום שההיכר הוא לבני רה"ר - ומשום כך הבית עומד כיחידה אחת ובראשו בעה"ב דהפרסום הנס לבני רה"ר, ולכן מן הדין שבע"ה ידליק ויהדר **להכין ולהזמין** לכל אחד נר בהדלקתו, אך חל איסור גמור על אחד מדיירי הבית להדליק בברכה משום שכבר יצאו בהדלקת בעה"ב ואין להם שום חיוב הדלקה יותר, ונ"ב דאפי' אם יתכוונו בפירוש לא לצאת וגם המדליק יתכוון שלא להוציאם ייתכן שיאסר עליהם להדליק בברכה, משום שבזמן שההדלקה לבני רה"ר - חיוב ההדלקה חל על הבית ולא על הגברא.

אך בנסיבות הקיימות שההדלקה עברה לתוך הבית ואין לבעה"ב המדליק שום יחס עם בני רה"ר - ההדלקה היא למען בני הבית עצמן וחיובא רמיא עלייהו להדליק ולברך, ואמנם אם ירצו להפטר בהדלקת בעה"ב אכן נראה שיוכלו להפטר, אך המצב הזה מאפשר להם להתנער מהדלקת בעה"ב ולהדליק לעצמם בברכה, וחיובא רמי אקרקפתא דגברי.

בחוץ – חיובא אחפצא, בפנים – חיובא אגברי

ונמצא שזהו מצב מחודש, דאם ההדלקה בחוץ - החיוב על

הבית ואין לנו רשות להתנער מהן ולהדליק בברכה אחר הדלקת בעה״ב, אך אם מדליקים בפנים - החיובא אגברי וכאן נתיר להפטר בברכת והדלקת בעה״ב אך הרוצה להדר ולברך ולהדליק לעצמו - רשאי.

ובזה נבין גם את החילוק בחיובי דנשים, דהרמב״ם הצריך להדר להדלקת נשים - משום שהן היו באותו הנס והן מכלל בני הבית. אך לדעת הרמ״א - כיוון שהן ׳טפילות׳ אין עניין לחייבן בהדלקה נפרדת כיוון שהן יוצאות ע״י הדלקת בעה״ב.

וכן בדין קטנים צריך לבאר, דהרמב״ם מעוניין לייצג את הנס וליחד כלי דולק לסמל שיש כאן אדם המפרסם את הנס - ואיך יעשה שקר בנפשו דקטן מחמת חסרון דעתו לאו בר פרסום הוא. אך לדעת הרמ״א - ישנו חיוב אגברי לקיים בעצמם מצוות נר חנוכה, וגם קטן צריך להיות שותף בחינוך למצווה.

ולסיכום: נראה שהרמ״א סובר לחלוטין כהרמב״ם, ואם היה מדליק בחוץ היה מדליק כהרמב״ם, אך מכח הנסיבות שהזקיקוהו להדליק בפנים גדרי החיובים השתנו. ולכן: **בחוץ** - בעה״ב מדליק ומברך לכולם, **בפנים** - כל אחד ואחד מדליק ומברך לעצמו. **בחוץ** - בעה״ב מדליק לצורך הידור נשים, **בפנים** - נשים אין מדליקות. **בחוץ** - אין בעה״ב מהדר בנרות לצורך קטנים ואפי׳ הגיעו לחנוך, **בפנים** - קטנים שהגיעו לחינוך מדליקים. **בחוץ** - הרמב״ם הדליק משום שלא היתה ׳שעת סכנה׳, **בפנים** - הרמ״א הדליק מכורח הנסיבות. ואכמ״ל.

הבנה מחודשת – הרמ״א סובר כהתוס׳

אך עדיין לא העלנו ארוכה להבנה שלימה בדברי הרמ״א דהרי הרמ״א (סי׳ תרעא ס״ב) כתב: ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין. ע״כ. והרי אם סברתך כסברת הרמב״ם אין עליך לחשוש לכך שלא יהיה מינכר היכר הימים משום שטעם אחר לך - דמעלין בקודש, ואם דברי הרמ״א כסברת הרמב״ם מדוע חשש לשיטת התוס׳.

ועוד נוסיף כי אין כוונתנו להקשות על הרמ״א מדוע החמיר, אלא קושיתנו - דאם אנו לומדים את הגמ׳ כרמב״ם אין מקום כלל לסברת התוס׳ ואין כלל מציאות של היכר לימים היוצאים לפי שיטת הרמב״ם דאית ליה היכרא בתושבי הבית או ריבוי הארה גדולה ד׳שמונים נרות׳.

ואם נעיין **בדרכי משה** היטב נווכח כי לא טעינו - ומדגיש כי כדי לצאת ידי שיטת תוס׳ יש להפריד ולהרחיק את ההדלקות אחת מחבירתה.

ואפשר לומר דאמנם הרמ״א סובר כהרמב״ם וכמ״ש בדרכי משה, אך ״מהיות טוב אל תיקרי רע״, ואם יש לך אפשרות להרוויח את הידור התוס׳ אע״ג דלא סבירא ליה - מדוע שלא נקפיד על כך.

אך הדגיש (ס"ז) וכתב: ומכל מקום **המנהג** להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם (אבל מבפנים) **ואין לשנות** אא"כ רבים בני הבית שעדיף יותר להדליק כל אחד במקום מיוחד מלערב הנרות ביחד ואין היכר כמה נרות מדליקין. עכ"ל.

היוצא מדבריו כי ההקפדה על חומרת התוס' איננה רק 'המלצה' כאשר מתאפשר, אלא גם כאשר ישנה התנגשות של מנהג עם שיטת התוס' יש לבטל את המנהג לטובת שיטת תוס' שחששו להיכרא דנרות, ויש לציין כי בהדלקה בבית עדיין יש לומר שמתקיימת בכ"ז היכרא, כיוון שבני הבית יודעים מי הדליק וכמה - ובכ"ז החמיר.

הרמ"א סובר כהתוס' בכל דרכיו

הרי ששיטת התוס' אינה מקרית בדרכו של הרמ"א, **ולכן נ"ל לומר כי הרמ"א כלל אינו פוסק כהרמב"ם**, אלא כל דבריו כדברי התוס', ואה"נ דאם ידליק הרמ"א בחוץ - ידליק רק בעה"ב כשיטת התוס', ואפי' אם ירבו בני הבית - לא ידליקו יותר דחיישינן להיכירא.

אך חידש הרמ"א בדעת תוס' גדר שלא היה עד עתה והוא כי ארבע דרגות יש בשיטתם:

א. מצוות חנוכה - נר איש וביתו.

ב. המהדרין - נר לכל אחד ואחד.

ג. המהדרין מן המהדרין - מוסיף והולך וגם אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר - מפני היכירא דימים היוצאים.

ד. והמהדרין מן המהדרין - כל אחד ואחד מבני הבית מוסיף והולך.

וזה לא ייתכן במציאות דתוס' של הדלקה בחוץ אלא רק במציאות של הדלקה בבית שאינו מוגבל למקום מצומצם.

ובוודאי שכאשר ההדלקה מיועדת לפרסומי ניסא לבני הבית והם עצמם צריכים לבודד את נרותיהם אחד מהשני - ההדלקה בברכה חוזרת אל בני הבית.

אך בין אם נלמד דהרמ"א כהרמב"ם ובין כהתוס' - יצא שכאשר ההדלקה מתבצעת ברחובה של עיר ייאסר על בני הבית לפרוש מברכת המדליק ולהתכווין שלא לצאת ע"מ שיתחייבו בהדלקה בברכה, ואינה ברכה שאינה צריכה אלא ברכה לבטלה.

ביאור הבית הלוי ורע"א

ונסיים כי יסוד מחודש זה שונה במהותו מיסודו של בית הלוי שהבין בשיטת הרמ"א כי מברכים על 'הידור מצווה', דלדידן אין הברכה כלל על הידור מצווה אלא על חיובא דחל אגברי.

וכן שונה מיסודו של הגרע"א (שו"ת תנינא ח"ב סי' יג) שהבין כי מנהג ברכת המדליקים משום שאינם מתכוונים לצאת בברכת בעה"ב, ולכאורה מדבריו גם בהדלקה בחוץ - אפשר להפטר, אך לפמש"כ - הרי תלוי הדבר במיקום ההדלקה - דאם היא בחוץ - יש איסור

לברך ולא מהני כוונה שלא לצאת, דבעה"ב פטר את כל בני הבית - דהדלקה חובת ביתא, אך בבית - הרי חל חיובא אגברי ואינם צריכים 'כוונה' שלא לצאת ונכון וראוי שיברכו.

ודומה הדבר לדין המובא בשו"ע (סי' ח ס"ה) אם שנים או שלשה מתעטפים בטלית כאחת כולם מברכים, ואם רצו אחד מברך והאחרים יענו אמן. וכן כאן אמנם אפשר ליפטר בהדלקת בעה"ב, אך נראה שמותר להיפרד ולהדליק כל אחד בפני עצמו.

סיכום ההבדלים בין הדלקת חוץ להדלקת פנים

הדלקת חוץ – חיובא אחפצא

א. **להרמב"ם** - בעה"ב מדליק כנגד כל בני הבית ומוסיף והולך ואינו צריך ליצור 'היכר' בין הנרות אלא מרבה באור מלילה ללילה, ובעה"ב מברך ואין בני הבית מדליקין ולא מברכין.
להתוס' - בעה"ב מברך ומדליק מוסיף והולך נר אחד בכל יום ללא קשר לבני הבית - ואין בני הבית מדליקין ולא מברכין.

ב. **בין לרמב"ם ובין לתוס'** - אשכנזי שרוצה לשנות ממנהגו ולהדליק בחוץ - יאסר על בני הבית להדליק בברכה משום שנפטר חיוב הבית בהדלקת בעה"ב, ואם כהרמב"ם - תאסר רק הברכה, אך לכאורה יוכלו להרבות בנרות כאשר יחפוצון, ואם כהתוס' - תאסר על בני הבית גם ההדלקה וגם הברכה.

וביררנו שנראה שדעת הרמ"א כהתוס'.

הדלקת פנים – חיובא אגברי

א. **בין להרמב"ם ובין התוס'** - יודו כי שרי לכל בני הבית להדליק בברכה, ואם ירצו דכיוון שההדלקה אינה 'מתיחסת' אל 'הבית' אלא אל 'בני הבית' ממילא החיוב עבר אליהם, אך אם ירצו יוכלו להפטר גם בהדלקת בעה"ב אם יתכוונו לצאת בה.

ב. **להרמב"ם** - אוכל להציב את כל הנרות על שולחן אחד מבלי ליצור 'היכר' ביניהם. **ולהתוס'** - כל אחד ואחד יידרש להציב נרותיו במקום מסויים, ואם לאו - לא יתירו לו להדליק.

ג. **בין לרמב"ם ובין לתוס'** - יש לחנך קטנים.

ד. **בין לרמב"ם ובין לתוס'** - נשים נפטרות בהדלקת בעה"ב.

ה. **בין לרמב"ם ובין לתוס'** - יתאפשר להדליק כל הלילה.

ולסיום – אחוד חידה לחכמי הלב

ש. מתי לשיטת התוס' לא נחוש להיכירא בין בפנים בין בחוץ.

ת. בהידור המהדרין - שבין לדברי תוס' בין לדברי הרמב"ם מדליקין לפי מס' בני הבית ואין צורך להפריד הנרות.

גדרי 'דיחוי' בנר חנוכה

הקדמה – סוגיית מילא קערה והקיפה פתילות
שני מצבי פסול בנר חנוכה
קושיא עצומה וביאור חדש בדברי הט"ז
הדליק במקום הרוח

• • •

הקדמה – סוגיית מילא קערה והקיפה פתילות

בגמ' (שבת כג, ב) אמר רבא מילא קערה שמן והקיפה פתילות – כפה עליה כלי עולה לכמה בני אדם, לא כפה עליה עשאה כמין מדורה ואפי' לאחד נמי אינה עולה, וביאר רש"י טעמא דפסולא – שהאש מתחברת לאמצעיתה ואינו דומה לנר. ע"כ. ומכיון שנס חנוכה נעשה בנר – אנו מצווים להדליק נר חנוכה, אך הכא הויא ליה כמדורה – והמדורה אין זיכרון לנס, ואם יכפה כלי – הפתילות והלהבות מנועות מלהתחבר יחד והרי לפניך נר בעל פיות מרובות שנגזר דינו – אמר רב יצחק בר רדיפה אמר רב הונא נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם, וכל הפוסקים הביאו דינים אלו, ופסק דין זה השו"ע (סי' תרעא סעי' ג-ד) וז"ל: נר שיש לו שתי פיות עולה לו בשביל שנים, מילא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי, כל פתילה עולה בשביל נר אחד, לא כפה עליה כלי אפי' לנר אחד אינו עולה לפי שהוא כמדורה. עכ"ל.

ולכאורה דיבר השו"ע באדם שהדליק נר ראשון מתוך הקערה והוא כשר למצוותו, ואח"כ מחמת רצונו להיות כמהדרין מן המהדרין, הוסיף להדליק את שאר הפתילות שבקערה ועשה את הנר כמדורה, אי נמי דבאו אינשי אחריני וחפצו להיות מהמהדרין בנר לכל אחד ואחד, והדליקו פתילות נוספות ופסלו את הדלקתם, וכשיבאו לתקן – לא נתיר להם לכפות כלי ע"ג נרותיהם הפסולים כדין אבוקה מחמת שדבר שנעשה בפסול – הרי צריך לכבותו ולבטלו ואח"כ לכפות עליו כלי ולהדליק שוב, דמעולם לא הדליקו 'נר חנוכה' – אלא הדליקו אבוקה וליכא שייכות בזה לנס החנוכה.

חקירה בדין פתילה ראשונה

העירני הבה"ח יאשיהו ניר ני"ו בעסקנו בסוגיא זו דיש לחקור הכא מהו

גדרו של **המדליק הראשון** - דהרי נרו בשעת ההדלקה היה מעולה ומתוקן, ומפני מה ייגרע ע"י קלקול שאר הנרות שבאו אחריו, ואף אם נאמר דהכא - הנר הכשר נתבטל אורו באור המדורה ושרגא בטיהרא מאי אהניא - והוא כנר בפני האבוקה, והבא לתקן את ההדלקה הפסולה ולכפות כלי - בוודאי שיכבה קודם את הנרות שהודלקו בפסול, אך לכאורה אין שום סיבה לכבות את הנר הראשון, דנראה - ונדחה - ונראה הוא, דמכיון שבשעה שהדליקו נקרא שמו נר חנוכה, והודלק כהוגן - אע"פ שהועם אורו ונחשכה מצוותו - אחר שיכבה ויסלק את אור האבוקה המונע - יחזור הנר הראשון להכשירו הראשון, דמדוע יידחה הנר הראשון מהכשירו **דאי אפשר לדחות נר חנוכה שהודלק בהכשר אלא א"כ תכבהו ותבטלו**, וכמש"כ בשעה"צ (סי' תרעג סקל"ב), וכן מדוייק מלשון השו"ע (שם) שהביא לשון תשובת הרשב"א: וכן אם לאחר שהדליקה בא לתקנה **וכיבה אותה בשוגג** אינו זקוק לה. עכ"ל. ומדוייק מדבריו שחידש דלא רק **כבתה מעצמה** אינו זקוק לה, אלא אפי' **כיבה הוא עצמו בשוגג** בכ"ז אין זקוק לה, אך אם יכבה במזיד זקוק לה, וכן כתבו הב"ח, מחצית השקל, והפרי מגדים, וכן כתב גינת ורדים בגן המלך (סי' מג) [ולמחלוקתם אם ישוב ויברך אין קשר לנידון דידן ועוד נרחיב בהמשך].

ראיה מדין היה תפוש נר חנוכה

ויש להביא ראיה חזקה לסברא זו מדברי המשנ"ב (סי' תרעא סק"ל) שכתב דאם הדליקה למטה מעשרים ונטלה משם והניחה במקום אחר תוך עשרים יוצא, דהא הוי הדלקה במקומה, דשני המקומות כשרים וציין ע"ז בשעה"צ (ס"ק לד) מחצית השקל, **ופשוט**.

והרי לפניך דאדם שהדליק נרו בהכשר, אע"פ שאח"כ פסל מעשיו הראשונים בפסול חמור 'אחיזה ביד' דמדינא דגמרא נפסל, דאמר רבא היה תפוש נר חנוכה ועומד - לא עשה ולא כלום, וביאורו בסוגיא שם - דטעם האיסור משום שהרואה אומר לצרכו הוא דנקיט לה (שבת כב, ב) ונפסק דין זה בכל הראשונים, והביאו השו"ע (בסי' תרעא ס"א).

ועתה נדון - אם ידליק אדם נר חנוכה בעודו אוחז בו דפסל את הדלקתו בפסול חמור שהרואה אומר לצרכו - דהיינו אין הבחנה שהנר הינו נר חנוכה, בכ"ז כאשר ההדלקה תהיה מתוקנת ואח"כ יגביה האדם את הנר מהכא להתם - לא נפסל הנר, ואע"פ שמטלטל את הנר עצמו שבו יוצא ידי חובתו, וק"ו דהכא במילא קערה שמן והקיפה פתילות והדליק את הראשונה בהכשר אף שאח"כ גירע את הדלקתו בכך שהוסיף להדליק עוד נרות בקערה ועשאה כמדורה ואינו יוצא כעת ידי"ח, לא דחה לגמרי את הנר הראשון שהודלק בהכשר, אלא 'ממתין' הנר - וכאשר נכבה את שאר הנרות שפעלו 'מדורה' ישוב הנר הדחוי להכשירו הראשון.

ומקרה זה קל יותר מדין טלטל את הנר, דהכא לא 'נגע' בנר הכשר אלא רק הוסיף נרות גרועים, והתם ממש

'קילקל' בנר שהגביהו, ואם התם כשר - כ"ש במקרה דידן איכא לאכשורי.

היוצא מדברינו 'דנר חנוכה שהודלק בהכשר אי אפשר לקלקלו, אלא מוטל עליך לסלק את הפסול שגרמת וחזר הנר להכשרו הראשון' - ובשני דינים נמצאנו למדים כן:

א. נר חנוכה שהודלק כהוגן ואוחזו בידו - הרי הוא פסול, אך פסול זה אינו 'מום קבוע' אלא 'מום עובר', ולכן בשעה שישיב את הנר למקומו או למקום כשר - חזר הנר להכשרו.

ב. נר חנוכה שהודלק כהוגן ואח"כ הוסיף עליו פתילות והדליקם - בשעה זו נפסלו כל הנרות שבקערה, אך ישנו הבדל בין הנר הראשון שפסולו זמני ואינו קבוע לבין שאר הנרות שהודלקו בפסול ומתחילתם חשיבי כמדורה, ולכן בשעה שאכבה את הנרות המיותרים - יחזור הנר הראשון לאחר מאבקו באבוקה להיות נר כשר.

אלא שיש לפקפק בתוצאה זו, דמדוע הצריך המשנ"ב (סי' תרעא סקי"ג) לכבות את הנרות ואח"כ לכפות כלי ואז ורק אז להדליק, והרי לפי חישובנו 'יצא כי אין צורך לכבות את הנר הראשון, אך בשל כך אפשר לאוקמי דברי המשנ"ב בג' אופנים:

א. דאפשר דמכבה את הפסולים בלבד, ואת הנר הראשון משאיר דולק וכופה כלי ומדליק שוב את הפתילות, מחמת דאיכא הכי בני אדם אחרים החפצים בהדלקה ע"מ להיות 'מהמהדרין' נר לכל אחד ואחד.

ב. או שמא מדליק הוא עצמו את שאר הפתילות אחר הכיבוי וכפיית כלי מחמת שמעוניין להיות 'מהמהדרין מן המהדרין' דמוסיף ועולה כנגד ימים היוצאים.

וראיה לדבר - דלא הצריך המשנ"ב ברכה על ההדלקה זו החוזרת, ומוכח א"כ דההדלקה החדשה אינה מעצם הדין, דאם חובה עלי לכבות ולהדליק לצורך נר חיוב, עלי גם לברך [ולא כתב בפירוש שלא יברך אלא השמיט עניין הברכה ולא התייחס אליו בדבריו].

ג. ואפשר למימר דאכן מכבה את כל הנרות ואח"כ כופה כלי ומדליק מחדש - ומדובר דבפעם הראשונה הדליק את כל הפתילות בבת אחת ולא היה כאן נר ראשון כלל.

קושיא מדברי הפר"ח

אך בדברי הפר"ח אי אפשר לבאר כן, דהפר"ח כתב על המדליק בלא כפיית כלי: שלא עשה כלום וצריך לכבותה ולחזור להדליקה בברכה וכדלקמן (סי' תרעה ס"ב). ע"כ. ואין לבאר כמו שכתבנו דמיירי על הדלקת מהדר מן המהדר - דהצריך ברכה.

ואין לומר נמי דמדבר על הדלקה שתחילתה בפסול - כגון אחרים שהוסיפו הדלקה, או הדליק בבת אחת, דלזה לא בעינן ראיה מלקמן (סי' תרעה

ס"ב), אלא דין פשוט הוא שהדלקתן מקולקלת ויחזרו וידליקו בברכה.

אלא בוודאי דבריו מוסבים אפי' על הנר הראשון שהודלק בהכשר ובעיקר עליו, והרי לפניך הוכחה גמורה דאפי' הנר הראשון נתקלקל לחלוטין עד שכאשר אדליקנו אצטרך ברכה מחדש דלא עשה ולא כלום.

וחידוש נתחדש - דנר חנוכה שנראה ונדחה - נדחה לחלוטין.

ונמצינו נבוכים - מאי שנא בנר ראשון דקערה שדחהו ע"י הדלקת פתילות נוספות, דמצריך הפרי חדש כיבוי והדלקה מחודשת בברכה - מדין המשנ"ב שפשיטא ליה דאם טלטל את הנר ודחהו ע"י כך, דחייתו דחיה זמנית היא ויחזור להכשירו אחר הנחתו במקום כשר.

בירור דעת הפר"ח

אך טרם שנענה חלקנו ביישוב קושי זה נבאר כמה יסודות בדיני נר חנוכה שנתבררו לי אחר העיון בשרשי ההלכות, ועפ"ז נבאר את שיטת הפר"ח, וממילא יסורו קושיות רבות שנתקשו בהם גדולים וטובים.

שני מצבי פסול בנר חנוכה

דיש להקדים בזה דשני מצבי חיסרון עיקריים ייתכנו בהדלקת נר חנוכה:

האחד - פסול מעיקרא - דהיינו שכבר ברגע ההדלקה שוכן חסרון כלשהו.

והשני - פסול דלבתר - ומציאותו בנר שהודלק כדת וכדין ללא שום חיסרון, אך אחר ההדלקה הכשרה התחדש קלקול כלשהו. ונבארם אחד לאחד.

ביאור פסול דמיעקרא

ובפסול דמעיקרא מצינו בו ד' פסולים שהיו בו מתחילתו: וסימנך: "להדליק, נר, של, חנוכה".

א. חיסרון בהדלקה [להדליק]

1. בעניין הדלקה מוקדמת - דהנה נר חנוכה מצוותו משתשקע החמה, וכבר כתב **השו"ע** (סי' תרעב ס"א) בשם מהר"י אבוהב וז"ל: ויש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להדליק 'מפלג המנחה' ולמעלה ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק. עכ"ל. וכתב בשעה"צ: חיי אדם. דאם הדליק קודם פלג המנחה צריך לכבותה ולחזור ולהדליק. ע"כ. ומקורו מהפמ"ג (א"א סק"א).

ונראה פשוט כי צריך גם לברך שוב - דהרי שני חסרונות איכא בהדלקה שלא בזמנה, **האחת** - דלא ניכר שהדליק דשרגא בטיהרא מאי אהניא, כמש"כ **בתוס'** (מנחות ב, ב ד"ה נפסל) לגבי נר חנוכה [וכן נמצאה סברא זו בהגהות מרדכי סי' תנה]. **והשנית** - כמו שכתב **רש"י** (שבת כג, ב ד"ה שלא יקדים) 'דלא מינכרא' שהיא של שבת ולמדנו מדבריו דהדלקה מוקדמת אינה ניכרת שהיא 'לצורך חנוכה' [ושני טעמים אלו נזכרו בביה"ל (סי' תרעב ד"ה ולא מקדימים)].

ויוצא לפי דברינו שאדם שהקדים הדלקתו לפני פלג המנחה – לטעמא דתוס' ייחשב כאילו 'לא הדליק' כלל, דהדלקתו אינה חשיבא הדלקה, אמנם לטעמא דרש"י נראה שחיסרון זה שייך לסוגיא הבאה – 'חסרון בנר **חנוכה**'.

2. **הדלקת לילה קודם** – דוגמא נוספת מצינו שבה נתוודע למושג 'חיסרון בהדלקה' היא ממימרא דר' יהושע בן לוי (כב, ב) דאמר עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו – למוצאי שבת מכבה ומדליקה, והוסיף השו"ע (סי' תרעה ס"א) שהדליקה מערב שבת למצוות חנוכה – למוצאי שבת מכבה ומדליקה לשם מצווה.

הראת לדעת – דאפי' הדליקה מליל אמש למצוות חנוכה – אין ההדלקה ההיא מועילה ללילה שאנו עומדים בו, ושני טעמים נאמרו בזה:

הראשון – הרמב"ן והרשב"א נקטו דכל הדלקת 'אתמול' אינה מועילה להיום, דהרואה אינו יודע למה הודלקה, ונראה – דריוח הזמן של היום שבינתיים חוצץ בין ההדלקה לחיוב ההדלקה החדש [ולפי דבריהם נראה דהכא שייך לסוגיא הבאה 'חסרון בנר **חנוכה**'].

השנית – אך הריטב"א (סוף כב, ב) נתן טעם שונה – 'דכל לילה ולילה בעיא הדלקה באנפי נפשה', ונראה דס"ל דהדלקת יום אתמול אינה מועילה היום, דכל יום ויום מצווה באנפי נפשה, ואין הדלקת אתמול מפרסמת את הנס שנעשה היום, ולפי דברי הריטב"א בדין עששית שהיתה דולקת, נראה דהחסרון הוא דליכא 'הדלקה', דהאי הדלקה דקא חזינא – אינה שייכת כלל ליום זה.

ב. חסרון בגוף ה-נר

סוג חסרון שני דאיכא מעיקרא, הוא חיסרון בהגדרת 'נר', כשהדלקתי את הנר לא היה עליו שם נר, אלא אבוקה או מדורה, כדלקמן.

פסול מדורה מילא קערה – וכן יש לבאר בדין פסול מדורה שנתבאר בהרחבה קודם – דפסול מדורה מעיקרא הוא באדם שמילא קערה שמן והקיפה פתילות והדליקם בבת אחת – והרי לפניך 'פסול בנר בעצם' – דאין אני רואה הכא 'נר' אלא אבוקה או מדורה לפניך – ולכן פסול כזה נחשב 'כפסול בעצם הנר'.

ג. חסרון בחנוכה

חסרון שלישי הוא חיסרון בהגדרת 'נר **חנוכה**' – דהיינו דבשעת ההדלקה היה חסרון בהגדרת 'נר חנוכה', דאין אנו מבחינים בו ששייך לחנוכה אע"פ שהודלק לשם מצוות חנוכה, וכדלקמן.

היה תפוש נר חנוכה – ובכלל זה אדם שתפס בידו נר חנוכה ועמד בטפח הסמוך לפתח מבחוץ בצד שמאל ולמעלה משלשה, ובתוך עשרה, ובירך והדליק – לא עשה ולא כלום, דהרואה אומר לצרכו הוא דאדלקה, ואם כן – הרי לפניך חסרון שהוא פוגם בזהותו של החנוכה – דאיננו מכיר בו ששמו 'נר חנוכה', אלא סבור אני ששמו נר לחודא, וחיסרון זה הוא 'חסרון בעצם החנוכה' דליכא הכא 'נר **חנוכה**'.

ד. חסרון צדדי - בשיעורים

והוא החיסרון הרביעי שישנו בגדרי 'פסול מעיקרא' והוא חסרון בשיעורים:

1. **בגובה מעל עשרים אמה** - אומרת הגמ' (שבת כב, א) אמר רב כהנא דרש רב נתן בן מניומי משמיה דרבי תנחום נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי. ופסקו כוותיה כולי עלמא, וכן השו"ע פסק כוותיה (סי' תרעא ס"ו).

והרי חסרון זה דהדליקה מעל עשרים אמה פירש רש"י - דלא שלטא בה עינא וליכא פרסומי ניסא, ואינו בעצם חסרון בנר שאין מכירים בו שייכות לחנוכה אלא חסרונו הוא מחמת הגובה הרב, ואין מכירים בו בני רה"ר, והרי זהו חיסרון שאינו 'בעצם' אלא חסרון צדדי[א].

2. **דלא נתן בה שמן כראוי** - ועוד חסרון המוגדר כחסרון מסיבה צדדית והוא 'לא נתן בה שמן כראוי', דהרי בגמ' (כא, ב) על דברי הברייתא - 'מצוותה משתשקע החמה ועד שתכלה רגל מן השוק' אוקומי תרתי אוקימתי. **א**- דאי לא אדליק מדליק, פירוש - דזמן ההדלקה הוא מוגבל עד כליית רגלא דתרמודאי מן שוקא. **ב**- אי נמי לשיעורא, פירוש - דבכל זמן שנדליק - שיעור השמן יהיה שווה כשיעור הזמן דמשקיעה ועד כליית הרגל מן השוק, והוא כמו חצי שעה.

הרי דמיבעיא שיעור בכמות השמן בנר החנוכה, והוא פסול צדדי, דאינו 'פסול בעצם' - דהרי הנר בשעת הדלקתו כשר וראוי, וחסרונו הוא חסרון צדדי - שאינו יוכל להספיק לדלוק את כל טווח זמן ההדלקה.

ולעניין הלכה

בפסול דמעיקרא מצינו ד' חלוקות:

א. חיסרון בעצם ההדלקה. והבאנו שתי דוגמאות:

1. הדליק נר חנוכה בשעת צהריים, לפני פלג המנחה.

2. הדליק נר חנוכה לשם מצוות נר חנוכה בלילה אמש, ונר זה ממשיך לבעור מחמת ריבוי השמן שבו.

ודינם פשוט - דפסולה הדלקתו דנחשב כלא הדליק כלל.

ב. חיסרון בגוף ה-נר עצמו, והבאנו דוגמא:

במילא קערה שמן והקיפה פתילות והדליק כולן כחדא - ודאי שהדלקתו פסולה דלא הדליק 'נר' אלא הבעיר אבוקה ומדורה, וליכא הכא שם נר כלל.

א. אמנם בנר חנוכה צריך שיהיה פרסומי ניסא, אבל אם נחקור את הדברים נראה בכ"ז שפרסומי ניסא אינו מוריד מערכו של הנר ליקרא נר חנוכה, וההוכחה לכך היא - שלו יצוייר שבני רה"ר ירימו את ראשם, בוודאי הם יאמרו שאכן הם רואים נר חנוכה כפשוטו עם כל הפרסומי ניסא הכרוך בכך [מה שלא יהיה במקרה שמחזיק בידו], אלא מאי - יש דין צדדי שצריך לשים במקום שהם יראו לכתחילה. ויש להביא ראיה לד"ז מדברי הפמ"ג (משב"ז תרעא סק"ה) שיש מעלה להדליק בחלון אפי' למעלה מעשרים אמה, דמ"מ יש קצת היכר לבני רה"ר.

ודינו - דפסול ואם הדליק כך יחזור וידליק בברכה.

ג. חיסרון ב'חנוכה', והבאנו דוגמא:

היה תפוש נר חנוכה והדליקו בעודו בידו והרי אין ניכר דנר זה נר חנוכה, ולכן פסול זה - הוא פסול בעצם, דמחסר בעצם השם 'נר חנוכה'.

ודינו - דפסול ואם הדליק כך - יחזור וידליק בברכה.

ד. חיסרון צדדי בהדלקה, והבאנו שתי דוגמאות:

1. הדליק נר חנוכה במקום פסול דהיינו מעל עשרים אמה - וחסרונו חסרון צדדי, דהרי וודאי שההדלקה הדלקה טובה, וכן חל על הנר 'שם נר מצווה', אלא מאי - הרואה אינו מבחין בו היטב ואיכא חסרון בפרסומי ניסא.

והדין בזה - דאם הדליק מעל עשרים אמה - פסולה הדלקתו ואע"פ שפסול זה הוא פסול צדדי, וכמו שכתב הרמ"א (סי' תרעא ס"ו) וז"ל: ואם לקחה כך דלוק והניחה למטה מעשרים אמה לא יצא. עכ"ל. וכך פסק המשנ"ב (סקכ"ט) ע"פ הפרי חדש ואף שיכבה וידליק בברכה חוזרת, ואף שהפמ"ג פקפק בזה - זהו מחמת שחשש לדעת הראבי"ה דס"ל שבבית למעלה מעשרים אמה יוצא - דלמד מסוכה דאם דפנות מגיעות לסכך כשרה למעלה מעשרים אמה, ואם כן אמרינן ספק ברכות להקל דהרי ע"פ ראבי"ה הדלקתו כשירה הייתה[ב].

2. לא נתן בה שמן כראוי - והרי אף הכא ליכא חסרון בהדלקה והרי חל על הנר שם 'נר מצווה' וחסרונו הוא מחמת שיעור זמן ההדלקה החסר, דוודאי דנחשיבו פסול צדדי.

ודינו - דאע"פ שפסול צדדי הוא - נצטרך לכבותו ולהדליקו מחדש כדאמר השו"ע (סי' תרעה ס"ב) וז"ל: יש מי שאומר דכיון דהדלקה עושה מצווה צריך שיתן שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור לא יצא ידי חובתו. עכ"ל. ובפשטות דעתו שיחזור ויברך, וכן כתב הפר"ח.

אך העירו הרבה אחרונים וביניהם חמד משה, נשמת אדם, והפמ"ג, על הבנת הפר"ח בשו"ע - דהכא יש לחוש שמא תירוצי הגמרא (דהבאנו לעיל) פליגי אהדדי, ולפי תירוץ ראשון אין צורך בשיעור בנר חנוכה. וממילא לפ"ז - איכא פלוגתא אי בעינן שיעורא או לאו, ולכן מספק - אל תברך, אך גם הם מודים דאי הוה סבירא לכ"ע דאיכא שיעורא לנר חנוכה - הנותן פחות מכשיעור - לא יצא ידי חובתו ויכבה ויחזור וידליק בברכה.

ביאור פסול דאיתרחש לבתר הדלקה

ועתה נבאר את הפסולים דארעו לאחר הדלקה כשירה ומהודרת, ונחלקם ג"כ לד' קבוצות:

א. חיסרון בהדלקה

כיבה בידיים - באדם שכיבה את נרו בכוונת מכוון, והרי פעולה זו

ב. וכבר הקשה הדרכי משה - דלהלכה נפסק כרבא, ואכמ"ל.

ביטלה מכל וכל את נרו שהודלק ומחמת כך - אין אנו אומרים כבתה אין זקוק לה - אלא זקוק וזקוק, ולכן יתחייב להדליק שוב.

ולעניין הברכה - בעצם היה צריך לחייבו בברכה, וכך תהיה דעת השו"ע ע"פ הפר"ח, אך לדעות דחיישינן דשמא א"צ שיעור לנר חנוכה - מאי אכפת לן דכיבה - והרי אין שיעור לנר חנוכה, ולכן לשיטתם לא יברך, ולכן - אם נגדיר את פסול ההדלקה כפסול - וודאי דנצריך ברכה [והחולקים ס"ל דלא הוי פסול].

ב. חיסרון צדדי - בשיעורים

החלוקה השניה היא בחיסרון בשיעורים, ואיכא ב' דוגמאות:

1. **הגביה מעל עשרים אמה** - אדם שהדליק כראוי, ואחר ההדלקה נטל את נר החנוכה והניחו למעלה מעשרים אמה - וברור לכל שבשעה זו אינו יוצא ידי חובתו, אך אחר שהחזיר את נר החנוכה למקומו יש לשאול מה יהיה דינו, האם כיון דאדחי נרו שעה אחת בהאי דהוה במקום פסול - אידחי לגמרי ועתה נצריכו לכבות ולהדליק בברכה, או שמא נתיר לו את החזרת הנר.

2. **נטל שמן משיעור הנר** - אדם שהדליק כדת וכדין, אך אחר ההדלקה נטל שמן מנרו והחסירו משיעורו, האם נתיר לו להוסיף שמן לנרו, או שמא זמן חסרון השמן פסל את ההדלקה הכשרה.

ולעניין דינא - נראה פשוט שבשתי הדוגמאות הנ"ל מחמת שההדלקה הייתה כשירה - אין כח בפסול צדדי וחלש לקלקל הדלקה משובחת אלא נאמר דאע"פ שהחסרון גרם שזמן מה מתוך ההדלקה - אין תוקף של מצווה לנר הדולק - מחמת חיסרון השיעורים - או פסול גובה או פסול מיעוט שמן - בכ"ז כאשר נשיב את הנר למצבו הקודם אין צורך לכבותו אלא הנר חוזר מעצמו להכשירו הראשון [וכן מדוייק מדברי המג"א (סי' תרעה סק"ג)].

ודבר זה נפק"מ מאוד למעשה באדם המדליק בתיבת זכוכית ומצוי שאדים מכסים את השמשה - והרי זהו פסול צדדי שאין רואים את הנר, ולפ"ז אחר הפגת האדים - חזר הנר להכשרו הראשון [מלבד מה שאפשר לדון בזה דשייך לסוגיית כבתה אין זקוק לה].

ג. חסרון ב'נר' או ב'חנוכה'

והחלוקה השלישית והמורכבת ביותר היא כאשר איכא חסרון עצמי בנר או בחנוכה, ויש לכך שתי דוגמאות:

1. **החזיקה ביד** - אדם שהדליק כדת וכדין ואחר הדלקתו הכשירה הגביה בידו את הנר זמן מה, ועתה מעונין להשיבו למקומו, ויש לחקור כאן - שאע"פ שההדלקה הייתה בהכשר, ייתכן שפסול חמור כ"כ שהרי הרואה אומר - לצרכו הוא דאדלקה והרי 'עשה תמורה' בנרו ונחייבו להדליק מחדש, או שמא כאשר ההדלקה הייתה ראויה ומשובחת

אין כח בשום פסול לקלקל את ההדלקה ואפי' בפסול עצמי.

2. **נרות מרובים בקערה אחת** - אדם שהדליק הדלקה מהודרת, אך אח"כ ראה לנכון להוסיף בקערת השמן עוד פתילות ולהדליקם בלא כפיית כלי, בחשבו כי כך יאה להדר - ונמצא מוסיף גורע, דעתה אין דינו כנר אלא כמדורה, ואיכא לחקור הכא - האם נימא דקלקול חמור כ"כ שאינו חשיב נר כלל אלא הצטרף להיות חלק מהמדורה - יש בו כח לפסול את הדלקתו הכשרה, או שמא אין כח בעולם היכול לפסול הדלקה כשירה מלבד כיבוי גמור, ולכן כל זמן ששאר הנרות דולקים - אינו יוצא יד"ח - אך אם יכבה את הנרות הנוספים שהודלקו בפסול דמעיקרא וישאיר את הנר הראשון שהודלק בהכשר - יחזור הדבר להיתרו והכשרו הראשון.

ונראה לומר דזו ממש הייתה חקירת הפר"ח דהצריך במילא קערה שמן לכבות הכל כולל את הנר הראשון ולחזור ולברך, וראייתו מדין (סי' תרעה ס"ב) דמצריכינן לתת מתחילה שיעור שמן בנר, ואם לא נתן והדליק אע"פ שמוסיף - לא יצא ידי חובתו.

ולענין הלכה

וחישוב הדין יהיה כך, ונקדים - דוודאי דפסול מעיקרא חמיר מפסול דלבתר, ובוודאי דפסול בעצם חמור מפסול צדדי, ואיכא ארבע דרגין:

א. תרתי לריעותא - כאשר איכא פסול מעיקרא וגם הינו פסול בעצם - ודוגמא לדבר היה תפוש נר חנוכה בידו ועומד - דמעולם לא חזי להרצאה ואף חסרונו הוא חסרון בעצם.

ודינו פשוט וחתוך - דלא חשיבא כלל הדלקתו, וחייב לכבות ולהניח כראוי ולהדליק בברכה.

וכן יהיה דינו של מילא קערה שמן והקיפה פתילות והדליק את כל הפתילות בבת אחת.

ב. תרתי לטיבותא - בחסרון צדדי, ואף הוא איתעביד לבתר הדלקה כשירה, ודוגמא לדבר - באדליק נר חנוכה כהוגן ואחר כך - הגביהו מעל עשרים אמה ואח"כ הורידו, וכן הדליק נר חנוכה בכשרות וכוסו רוויה - ואח"כ נטל מהשמן עד שלא נשאר שיעור.

דינו פשוט דבשני מצבים אלו נכשיר ללא כיבוי והדלקה מחדש, דפסול כזה - צדדי וחלש אינו יכול לפגום את ההדלקה הכשירה.

ג. חדא לריעותא אך חדא לטיבותא - בחיסרון דאיתעביד מתחילת הדלקתו אך אינו חיסרון חמור, אלא חסרון קל הוא, ודוגמא לדבר - הדליק נר חנוכה מעל גובה עשרים אמה - דפסול, ועתה מעוניין להורידו, דהפסול פסול צדדי - אך איתעביד בתחילת ברייתו כאשר עוד לא הוכשר הנר לשמש כנר מצווה.

וכן יהיה בלא נתן בה שמן כראוי למ"ד דמצריכינן שיעורא לנר חנוכה, והרי אף הכא - פסולו פסול צדדי הוא - אך איתרחיש בתחילת הוויתו.

ובתרוויהו דינא דפסול גמור הוא, ואם ירצה להכשירו - ייאלץ לכבותו ולהדליקו שוב בברכה.

ד. חדא לטיבותא וחדא לריעותא - והוא יימצא בנר שהודלק בהכשר גמור, ומפני כך הוא חדא לטיבותא - דפסולו 'פסול דלבתר' - אך חסרונו חסרון בעצם, ודוגמא לדבר - הדליק בהכשר אך אח"כ תפשה בידו ואחזה, כך דהרואה אומר לצורכו הוא דאדלקה, וכן במקרה דאדליק בהידור ואח"כ הוסיף פתילות בקערה והדליקן ועשאה כמדורה - דאמנם פסול דלבתר אך פסולו פסול בעצם.

ודברי הפר"ח מתוקים כדבש

ונראה דהאי עומק סברת הפר"ח - דבא לפשוט את הנידון הזה - דבאדם דהדליק נר ראשון בהכשר ואח"כ פסל הדלקתו ע"י ריבוי הנרות, אי חייב לכבות את הנר הראשון או לאו, דהוי חדא לטיבותא וחדא לריעותא, ופשט ספיקו מהאי חדא לריעותא וחדא לטיבותא 'לא נתן די סיפוק השמן בנר'.

ולפ"ז זכינו לכלל חדש - דכדי לאסור סגי בחדא לריעותא, וכדי להתיר מיבעי לן תרתי לטיבותא.

קושיא עצומה ע"ד המשנ"ב

ועתה לפי מה שנתבאר - נקשה קושיא גדולה ע"ד המשנ"ב שהתיר את טלטול הנר בתוך כדי מקומות כשרים - והרי ע"פ מה שביארנו נראה כי יש לאסור את פעולת הטלטול כדין 'פסול בעצם', דהרי באוחזה בידו מחשבינן ליה ברואה אומר לצרכו הוא דנקיט לה ופסיל נרו - ומדוע מתיר המשנ"ב להשיבה למקומה ללא כיבוי והדלקה.

וכך הוקשה לי על שיטתו מזה כמה שנים, דהרי הב"י (סי' תרעה) מצאתי כתוב בשם מהר"י אבוהב - כתוב בנימוקי יוסף שפעם היה בבית הכנסת וראה את השמש מדליק את נרות החנוכה ואח"כ רצה למשוך ולהגביה את הנרות ממקומם שהדליקם שם וגער בו, דאף שהעומדים בבית הכנסת ראו את ההדלקה וידעו דלא לצרכו נקיט לה דאומדנא דמוכח הוא דאם בירך עליה - לאו לצרכו נקיט לה אלא לצרכה, בכ"ז יש לחוש לנכנסים כעת בביהכ"נ שלא ראו בשעת ההדלקה, ואף שמהר"י אבוהב כתב לפקפק בהוראתו - בעיקר דינא מסכים הולך עם הנימוקי יוסף דהגבהה בתוך בית חשיבא כפסולא דהרואה אומר לצרכו הוא דנקיט לה. **והיאך** התיר המשנ"ב את טלטול הנרות.

ואחר מצאה ידי פנאי לעיין בדבר ונבאר את שרשי הדברים:

דהגמ' (כב, ב) איתא: איבעיא להו הדלקה עושה מצווה או הנחה עושה מצווה - תא שמע דאמר רבא הדליקה בפנים והוציאה לא עשה כלום, אא"ב הדלקה עושה מצווה - הדלקה במקומה בעינן משום הכי לא עשה כלום, אלא אי אמרת הנחה עושה מצווה - אמאי לא עשה ולא כלום, ופריק - התם נמי הרואה אומר לצרכו הוא דאדלקה.

ומוכח א"כ - דאדם המדליק במקום פטור ומעביר למקום חיוב - וודאי שמעשהו פסול, ורק טעם הפסול

ישתנה, דלמ"ד הנחה עושה מצווה - הפסול הינו מחמת דהרואה אומר לצרכו הוא דאדלקה. ולטעמא דהדלקה עושה מצווה - טעמא דפסולא מחמת דהדלקה במקומה בעינא וליכא.

ואנן דפסקינן דהדלקה עושה מצווה כמ"ש בשו"ע (סי' תרעה ס"א) - לכאורה לית לן טעמא דהרואה אומר לצרכו הוא דאדלקה.

ונפק"מ עצומה באדם שהדליק במקום חיוב ואח"כ טלטל את נר החנוכה למקום חיוב אחר:

דלטעמא דהדלקה במקומה בעינא - שפיר הויא הדלקתו במקום חיוב ואין שום חיסרון בהאי דמטלטל את הנר, וכך נדייק בדברי הרמב"ם (פ"ד ה"ט) שכתב: הדליקו בפנים והוציאו דלוק והניחו על פתח ביתו - לא עשה כלום עד שידליקנו במקומו, אחז הנר בידו ועמד על פתח ביתו לא עשה כלום שהרואה אומר לצרכו הוא עומד. עכ"ל. הרי שנקט מפורשות טעם דהדלקה במקומה ורחק מטעמא דהרואה.

וכך כתב גם הרמ"א (סי' תרעא ס"ו) אפי' לקחה כך דלוק והניחה למטה מעשרים לא יצא ידי חובה דהדלקה עושה מצווה. עכ"ל. הרי שהכשיר באדם המטלטל את נרו בכשרות.

ולטעמם - כיון דפסקינן דהדלקה עושה מצווה - לא שייכא חיסרון בטלטול הנר באופן שהודלק בכשרות.

אך הרי"ף, הרא"ש, והטור, **וכן בסמ"ג,** ואחריהם הלך השו"ע - דפסולא דהדליק בבית והוציאה לחוץ - הינו פסול מחמת הרואה דיימר לצרכו הוא דאדלקה, **וביאר הב"ח** (סי' תרעה סק"א) דטעמם מדאמרינן התם נמי - בדין היה תפוש נר חנוכה ועומד דלכו"ע איסורו ופסולו מחמת הרואה דיימר לצרכו הוא דנקיט, אף הכא קושטא דמילתא דהרואה יימר לצרכו הוא דאדלקה.

ולפי דברי כל הני ראשונים כמלאכים חל איסור מוחלט לטלטל את הנר הדולק והמטלטלו הרי הוא פוסלו כפסול בעצם אף שההדלקה היתה בהכשר גמור. וכ"כ הב"ח והביאו המג"א (ס"ק ג) וכ"כ החמד משה.

מח' הראשונים וכן שו"ע ורמ"א – חדא לטיבותא וחדא לריעותא

ועפ"ז נקום ונאמר דיסוד מחלוקתם הוא נידון דידן - האם אחר שההדלקה הייתה בהכשר - יכול הנר להיפסל לחלוטין ע"י פסול בעצם:

דלהרמב"ם והרמ"א - לא שייך האי פסולא - והדלקה מעולה לא תיפסל לעולם, ואכן כבר העיר המג"א (סי' תרעא סק"ז) דהיש"ש פליג על הרמ"א וס"ל דלאו טעמא דהדלקה במקומה עיקר, אלא טעמא דהרואה אומר לצרכו הוא עיקר ועליו סמכינא, וכן מצאתי דהפר"ח עצמו פליג על הרמ"א וקבע בטלטל נרו שאפי' בירך שצריך לחזור ולברך.

ולפיכך - מובנת היטב הוראת הפר"ח דמצריך לכבות לחזור ולברך גם בדין מילא קערה שמן דהיא היא -

פסול דלבתר אך חיסרון בעצם - 'חדא לטיבותא אך גם חדא לריעותא' ושווה מידותיו.

ועתה מובן היטב מדוע עמעם המשנ"ב בדין ברכת מילא קערה שמן והקיפה פתילות דהצריך לכבות ולהדליק מחדש, אך לגבי הברכה - התעלם, דמכיון שמעיקר הדין ס"ל דא"צ לכבות כלל והנר לא נפגם מחמת פסול מדורה דלבתר, ממילא לא נזקקו לברכה.

אך זאת נתמה ע"ד המשנ"ב - דבשלמא בדין מדורה - החמיר לכאן ולכאן - דהצריך לכבות ולהדליק מחדש, אך לברך השמיט. אך בדין טלטול הנר בתוך מקום חיוב - מדוע התיר להשיבו למקומו ללא כיבוי - זהא לדעת הרי"ף הרא"ש והטור וכ"כ השו"ע ומהרש"ל, יש להחמיר בדין זה.

וכן כתב ר' עקיבא איגר בהאי נפק"מ בין הטעמים, דלטעמא דהרואה אומר - אסור לטלטל כלל נר חנוכה (שו"ת מהדו"ת קכה).

ונראה דהיה צריך להורות כי המטלטל נר חנוכה ממקום חיוב למקום אחר - יכבה וידליק שוב ולא יברך.

וזאת תורת העולה:

פתחנו בשאלה - באדם שהדליק נר ואח"כ הוסיף פתילות והדליקם ועי"ז עשה נרו כמדורה - מאי עביד ויתקן נרו:

שיטת הפרי חדש וכמו שהבין בשו"ע, וכן דעת ראשונים רבים - יכבה את כולם, יברך וידליק מחדש אחר כפיית כלי.

שיטת הרמב"ם וכן דעת הרמ"א - אינו צריך לכבות את הנר הראשון שהודלק בהיתר.

שיטת המשנ"ב - בחר דרך אמצע, דיכבה אך נראה דלא יברך.

ומזה בירורנו דין אחר

דבאדם שהדליק נרו בכשרות ואח"כ הניעו ממקום למקום באתר בר חיובא:

דעת הפרי חדש ושאר ראשונים והשו"ע - פסול הנר ופסל הדלקתו ויכבה וידליק בברכה.

דעת הרמ"א והרמב"ם - אין צריך לכבות אלא להניחו במקום חיובא.

ותמהנו ע"ד המשנ"ב דהוה ליה למימר לשיטתו דיכבה וידליק ללא ברכה.

ולמעשה - נראה כי אדם שמסיבה כלשהיא טלטל נרו - אם ירצה לצאת ידי הדלקה שלימה לכ"ע - יכבה הנרות וידליקם שוב ללא ברכה.

קושיא עצומה וביאור חדש בדברי הט"ז

ואם כנים הדברים - דפסול מעיקרא הוא חמור כ"כ דליכא מאן דפליג בהא דלא יצא, וכן ביסוד היה תפוש נר חנוכה דהוי פסול בעצם 'החנוכה'.

נקשה על יסודנו מדברי הט"ז (סי' תרעה סק"ג) שכתב ע"ד השו"ע שכתב: וכן אם מדליקה ואוחזה בידו לא יצא שהרואה אומר לצרכו הוא אוחזה, והט"ז דייק מדברי רש"י שפירש ע"ד הגמ' - היה תפוש נר חנוכה ועומד - לא עשה ולא כלום, ופירש רש"י - משהדליקה עד שכבתה, ומשמע מדבריו שאם הדליקה ואחזה שיהוי זמן בידו ואז הניחה - כשר. וכן יש לפרש דברי השו"ע.

הרי שלדעת הט"ז - אדם שהדליק נר חנוכה ותפשו בידו ואחזו שיהוי זמן ואח"כ הניחו - כשר מחמת דאין אומרים הכא - לצרכו הוא דאדלקה, וקשה על דברינו - דהרי הכא פסול דמעיקרא ובעצם מציאות הנ"ח - ובכ"ז התיר הט"ז.

ויש לבאר ולחדש הבנה עמוקה בדעת הט"ז דסברתו הכא - דהיה תפוש נר חנוכה ועומד - הוי **'הכשר מצווה'**, דדרך המדליקין לתפוש בידיים את הנר ואח"כ להניחו על מקומו, ולכן - כל זמן שהדליק ואוחזו בידו - אין זהו חיסרון בעצם בהדלקה ואפי' לא חסרון צדדי, דהוי דרך המדליקין ובוודאי שאינו יוצא ידי חובה כל זמן שהנר בידו, אלא מאי - שבסוף יצטרך להניח במקומו ואז יצא ידי חובתו, אך בפועל ההדלקה כבר התחילה ורק עלי למלא תנאי דיהא הנר במקומו.

ולכן - בוודאי שאם ידליק מעל עשרים אמה - יחייבו הט"ז בהדלקה חוזרת בברכה.

וכן נראה שיהא דינו במטלטל נרו אחר שהדליק - ייפסל הנר ע"י טלטולו, ולא דמיא הך טלטול להאי תפישה, שכאשר היה תפוש נר חנוכה אחר הדלקתו הוי 'הכשר מצווה', אך במטלטל נר חנוכה אחר הנחתו - הוי פסול גמור. ותליא במחלוקת שו"ע ורמ"א שהובאה לעיל.

וראיה לדבר - דתפש נר חנוכה אפי' שיהוי זמן והניחו חשיב 'הכשר מצווה' - מדברי הט"ז עצמו (סי' תרעג סק"ט) שחלק על התה"ד בדין הדליק נר חנוכה בע"ש - שחידש התה"ד דהמדליק בע"ש בעוד היום גדול - וכבתה אין זקוק לה, ונתן טעם לשבח - דהוי 'הכשר מצווה', ומברכים על 'הכשר מצווה', והט"ז חלק עליו וקבע כי במקרה כזה יהיה דינו שאע"פ שכבתה - זקוק לה, וחידש הט"ז שאע"פ שכבתה זקוק לה אין לברך פעם נוספת על ההדלקה, דהברכה שבירך - הייתה בהכשר ונתנו לו רשות חכמים לברך, ולכאורה יש לעיין בהוראתו דתפס החבל משני קצוותיו - דגם חייב להדליק מדינא - ומהא מוכח שלא עביד ולא כלום, והתיר לברך בשעת הדלקה שאינה בזמנה, וגדולה מכולם - שאע"פ שכבה נרו - לא יברך פעם נוספת - דהברכה הייתה ראויה, **אלא מוכרחים** אנו לומר דמסכים הט"ז ליסוד תה"ד דהוי 'הכשר מצווה', אך אעפ"כ אין 'הכשר מצווה' נחשב כמצווה לפטור ממציאות 'נר - דולק - בפועל' בזמן חיובא, ולכן הצריך לשוב ולהדליק - ולפיכך בכשרות הברכה הורה להכשירה, אך בעצם

ההדלקה דרש להיות זקוק לה - ואז תחול המצווה בפועל.

ולכן אף אנו נאמר דהתיר הט"ז הדלקה כזו בעודו בידו מדין 'הכשר מצווה', ולכן מותר לברך ועליו מוטלת חובה להניח בשלב כלשהו את הנר בפתח ביתו ואז תחול המצווה בפועל.

ולפי יסוד זה אם יאחוז את הנר אחר ההדלקה - דינו יהא שונה מדין תפישת הנר קודם ההדלקה.

ועוד ייוולד דין חדש ומחודש - דבאדם שאחז נרו והדליקו בברכה ומסיבה כלשהי כבה נרו - הרי הוא זקוק לה, דהיא גופא מאי דחידש הט"ז בדין כבתה בע"ש דזקוק לה, אך לא יברך מחמת שאת הברכה בירך בהכשר גמור.

ולסיכום:

א. ניסינו להקשות מדברי הט"ז דלכאורה משמע מדבריו דבתרתי לריעותא שרי, וזהו ההיפך הגמור ממה דנתחדש כאן.

ב. דחינו וזאת ע"פ ביאור דיסדו של הט"ז הוא דהוי 'הכשר מצווה, דדרך המדליקין לאחוז הנר ולהדליקו ולהניחו על מקומו.

ג. הבאנו ראיה מיסוד אחר של הט"ז - שהתיר הדלקת ע"ש בברכה, אך אם כבה - זקוק לה בלא ברכה, ונתבאר כי יסודו הוא הכשר מצווה ולכן אין חסרון בהדלקה שלא בזמן ממש, אך מוטלת עליו החובה לוודא שהנר ידלק בפועל.

ולפיכך ייסדנו בשיטת רבינו הט"ז בדין אחז בידו והדליק ג' הבנות:

א. דיסוד דין זה הוא מחמת 'הכשר מצווה' דהיינו צורך המצווה ותיקונה, ולא שייך לסוגיית - הרואה אומר לצרכו הוא דנקיט לה - אם בפועל הניח את הנר במקומו.

ב. נתחדש, דלפי הט"ז אם יאחז את הנר אחר ההנחה - [לדעת השו"ע] פסל הדלקתו - דהרואה אומר לצרכו הוא דאדלקה.

ג. נתחדש, דאם אחז בידו והדליק - וכבה מסיבה כלשהיא - יהיה זקוק להדליקה ובלא ברכה - מחמת שהברכה שבירך בעודו אוחז - מהניא, ורק מיבעי ליה לקיים תנאו ולגרום שהנר ידלק בפועל במקומו.

הדליק במקום הרוח

לגבי הדליקה במקום הרוח לא נמצאו נתונים בש"ס, אך בדברי הראשונים הוזכר פסול זה.

והשלטי גיבורים הביא דברי הריא"ז שכתב: 'ונראה בעיני שאם הדליקה לפני הרוח וכבתה צריך לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח, שהרי הואיל ואינה יכולה לעמוד לפני הרוח הרי הוא כמי שלא נתן בה שמן כשיעור' [הוב"ד במג"א (סי' תרעג סקי"ב)].

שיטת הגינת ורדים

והגינת ורדים (סי' מג) כתב: לענ"ד נראה שחייב לחזור ולהדליקה בברכה, דכיון שהניחה במקום שהרוח

מצוי הוי ליה כאילו לא קיים מצווה כלל דומיא דסוכה שעשאה במקום שהרוח או הריח מצוי דלא נפיק בה יד"ח.

תמיהה על הדמיון לסוכה

והנה במה שדימה מצוות נר חנוכה למצוות סוכה, יש לעיין:

א. דהרי אכן אסור לכתחילה לסכך בעלים שריחן רע כמש"כ השו"ע (סי' תרכט סע' יד) דחיישינן שמא מתוך שריחן רע יניח סוכתו ויצא, וכן פסק הרמ"א (סי' תרל סע' א) שלא יעשה הדפנות מדבר שריחו רע, אך האי אינו דומה לנידון דפסול רוח דהוי גזירה מיוחדת לסוכה, ואף בזה כבר כתבו האחרונים דבדיעבד אם סיכך בדבר שריחו רע - ישב בסוכתו.

ב. ואף אם נדמה דין הדליק במקום הרוח - למעמיד סוכתו במקום הריח - שכתב ע"ז הפמ"ג דאם אין אדם סובל את הריח הלז - **אפשר** שפסול מן התורה דבעינן תשבו כעין תדורו [והביא דבריו המשנ"ב (סי' תרל סק"ד)] עדיין אין הדבר דומה לנר חנוכה לא נאמר בו דין תשבו כעין תדורו.

ג. ואף במה שדימה למעמיד סוכתו במקום רוח - נראה שדימה דין נר חנוכה לדין סוכה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה, ולכאורה היה אפשר לומר שיש לחלק דבסוכה נאמר 'תשבו כעין תדורו' ואדם לא דר בבית העתיד ליהפך, אך בנר חנוכה לא נאמרה הלכה זו.

ד. ועוד אי מרוח דסוכה קאתית - נדמה לרוח אחרת דסוכה - דהרי פסק השו"ע (סי' תרכט סע' ב): העושה סוכתו בראש הספינה אם יכולה לעמוד ברוח מצויה דים כשירה, והרי מהכא ראיה ניצחת דדין 'עומדת ברוח מצויה' הינו דין מיוחד לסוכה, דאי סברא הוא - דסוכה מיבעי ליה להיות איתנה - מדוע ברוח מצויה דים הקלת - והרי בעת ישיבתו יכולה להפך, וממילא בחנוכה שלא נאמר בו גדר זה - נדונהו כבונה סוכתו ע"ג ספינה.

ועוד שמעתי בשם מהרש"ק (סי' שעח) [ואין בידי כעת הספר לעיין בו] שתמה בדין סוכה שבנאה בספינה והרי בגמ' מוכח שהסוכה תהיה ראויה לשבעת ימי החג ומקרא מלא דיבר הכתוב "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים" ואם כן - הסוכה שבנאה בספינה אינה יכולה לעמוד שבעת ימי החג והיאך חשיבא ראויה לשבעה ותירץ דאכן ראויה לשבעה, אך הרוח החזקה שבים נחשבת דבר אחר הגורם שלא תעמוד שבעת ימים.

ולכן - אף הכא בדין הדליק נר חנוכה במקום שהרוח עלולה לכבותה - ההדלקה כשירה, ובוודאי שלא נחייבו לכבות ולהדליק שוב, ואם כבתה - אינו זקוק לה דהדלקה מעליא היא.

ובדרך קצרה: **יש הסוברים** שאדם שהדליק במקום רוח העלולה לכבות את הנר - הדלקתו פסולה וחייב לכבות ולחזור ולהדליק בברכה במקום מוגן מרוח, ואם כבתה וודאי זקוק לה, **ויש חולקים** וס"ל דהדלקה במקום שאינו

מוגן מרוח ותתכן אפשרות כיבוי - כשרה ההדלקה 'דרוח הוי פסול צדדי דאתרחיש לבתר ההדלקה', וכבר בירורנו דפסול כזה הוי תרתי לטיבותא דהרי צדדי הוא, ועוד - ההדלקה הייתה בהכשר והקלקול איתרחיש אחר ההדלקה, ונראה פשוט לפ"ז דאי כבתה במצב כזה - אינו זקוק לה.

שיטת הט"ז – הדלקת ספק

והט"ז (סי' תרעג ססק"י) חידש סברא, דדינו של מדליק במקום הרוח מוטל בספק אם הודלק הנר בכשרות או בפסול, ומחמת כן - אם כבה - מחוייבים אנו להדליקו - דיש לספק שמא ההדלקה הייתה פסולה מחמת מקום הרוח - אך לא יברך מחמת הספק שמא דין המדליק במקום הרוח הדלקתו כשירה, ולכן - כבתה זקוק לה מספק - ולא יברך.

דינא דשרגא תליא

ואפשר עוד לומר - דאכן הדברים תליין בשיקולא ואין יודע אי יכבה הנר או יבער דאי תשקוט הרוח לא יכבה ואם תנשוב יכבה, ולכן - דינא דשרגא תליא בשיהוי זמן ההדלקה - אי בפועל דלק - הרי נתברר למפרע כי מקום ההדלקה הינו מוצלח וכשר, ואי כבה נרו - התברר למפרע דמקום ההדלקה היה בעייתי - והרי שלא הדליק נר חנוכה היום, ולכן מוטל עליו להדליקו מחדש בברכה.

ונמצא דינו - אי דלק בפועל - כשרה ההדלקה, ואי כבתה באמצע זמנה - זקוק לה ומחוייב להדליקה שנית בברכה דהרי הובירר דלא עשה ולא כלום.

הכשר מצווה

ועוד אפשר לומר ע"פ יסודו של הט"ז שהוזכר קודם בהדלקת ע"ש - שחידש כי שני דינים יש בהדלקה, **האחד** - מעשה הברכה שכשר אפי' שעדיין לא הגיע זמנה. **והשני** - בפעולת הדליקה של הנר, ולפיכך אם בירך והדליק בע"ש קודם השקיעה וכבתה - זקוק לה ולא יברך.

וביארנו כי יסודו הוא דהוי מעשה המצווה המוקדם 'הכשר מצווה', אך בפועל צריך הנר לדלוק בזמן חיובו - בלילה.

ועפ"ז נבאר השתא דהדלקה במקום הרוח הדלקה כשירה כדין 'הכשר מצווה', אך אין יכולים לצאת בה, ואפי' דלקה כל זמן שיעורה - מחמת שהמקום אינו ראוי לשמש כמקום חיובא, אך נחשב מקום ראוי לברכה ולהדלקה - כדין אוחז בידו ומדליק, וכדין מדליק בע"ש לפני זמנה.

ולפיכך - המדליק במקום הרוח - מחוייב לכסות בשלב כלשהו את הנר ע"מ שלא יכבה, אך אין הדלקתו וברכתו נפסלים מחמת המקום, ואם ישאיר כך את נרו - לא יצא ידי חובתו אע"פ שדלק כל זמן שיעורא.

ואם יכבה נרו מחמת הרוח - אפשר לומר דידליק שוב מחמת שזקוק לה אך ללא ברכה דאת הברכה כבר פעל בהכשר גמור.

ונמצא סיכומו של חידוש זה:

דהדלקה במקום רוח אינה נחשבת כפסול בעצם אלא חיסרון במקום שאינו ראוי לשהיית הדלקה, ומחמת כן - נחשבת רק 'כהכשר מצווה' - ובהכשר מצווה נתחדש דאפשר להדליק ולברך עליו אע"פ שאין זהו 'החיובא עצמו'.

וגדולה מזו - דאפי' כבה נרו - יהיה זקוק להדליקה אך בלא ברכה - מחמת שבברכה כבר יצא ידי חובתו.

וא"ת - הרי אם כנים הדברים - ומבוססים על יסודו של הט"ז - מדוע חיפש הט"ז עצמו סיבה שונה לפטור מברכה - שטען כי ספיקא אי יכבה או לא.

ויש לבאר כי נכון שבתוצאה שווים הדינים שבשניהם יהיה זקוק להדליק, אך לא יברך, אך לטעמא דספק אי הדלקתו כשירה במקום הרוח - איכא צד שפסולה הדלקתו ואיכא צד שהדלקתו כשירה ממש, אך לטעם האחרון דהוי הכשר מצווה - אי שהה הנר במקום הרוח - ליכא הכא שום מצווה כלל.

סדר ההדלקה – הידור לעומת הידור

שיטת מהרי"ק
שיטת רבינו יונה
ביאור ראשון בהבנת מנהג אוסטרייך
ביאור נוסף בהבנת מנהג אוסטרייך
שיטת הגר"א
שיטת הגר"ח מבריסק
תנאי ברכת ראיה - שעשה ניסים
שיטת המקובלים
מח' רע"א והפמ"ג בברכת שעשה ניסים ושהחיינו

• • •

בגמרא (שבת כא, ב) נפסק כב"ה 'שמהדרין מן המהדרין' מוסיף ועולה דהיינו יום ראשון מדליק נר אחד וביום השני שניים וכן הלאה עד שביום שמיני מדליק שמונה נרות – והביאה הגמ' שני טעמים למשמעות ההידור דמוסיף:

א. כנגד 'ימים היוצאים'. ב. לסמל כי 'מעלין בקודש', ונקטו תום' והשו"ע שבא אחריהם טעם דבעינן היכרא בכל יומא.

"ואראה והנה שבע שיבלים עולות בקנה אחד מלאות וטובות"

שבע שיטות בסדר ההדלקה

לגבי סדר ההדלקה - מהיכן מתחילים ועל מי מברכים לא דיברה הגמ', אך רבותינו הראשונים גילו דעתם בזה ונביא בזה שבע שיטות שביררנו מדברי רבותינו הראשונים והאחרונים.

שיטת מהרי"ק

הדרך המוכרת ביותר היא שיטת מהר"י קולון, והובאה בב"י ומהרי"ק סובר שתנאי מקדים ומחייב הוא 'לפנות לימין', וזאת ע"פ הגמ' ביומא (טו, ב) וכך פסק המרדכי בשם רבינו מאיר, ופירוש

׳פניה לימין׳ בפשיטות הוא שאנו מתחילים בשמאל ואז כל צעדינו ומגמת פנינו לימין, ומכיוון שחובה עלינו ׳לפנות ימין׳ אם תתחיל את ההדלקה בצד שמאל שומה עליך להמשיך למחרת ולברך על הנר השמאלי שבו התחלת אתמול ואח״כ להדליקו ולהמשיך אל הנר החדש שנמצא מימין לו, ואין לך רשות להתחיל לברך ביום השני על הנר החדש – משום שאחר שתדליק אותו תאלץ לפנות לשמאל ואין זה ראוי, ואם תבחר באפשרות שניה – למחרת לברך ולהדליק על הנר השמאלי שהדלקת אתמול ואח״כ לפנות לימין אל ׳נר החידוש׳ גם זה חסרון משום שכל ברכותיך יהיו בכל חג החנוכה על נר אחד – הנר השמאלי שבו התחלת[ג].

לכן, מציע מהרי״ק כי ביום הראשון תתחיל מהנר הימיני הסמוך ביותר לטפח הסמוך לפתח, וביום שני – תברך ותדליק את הנר החדש החדש שהצבת משמאל וכן הלאה עד שביום שמיני תדליק את הנר החדש השמיני והשמאלי הרחוק ביותר מהפתח ותפנה לימין, וריוח גדול בדבר – כי הנך מברך בכל יום על הנר ׳החדש׳ הנוסף שהוא מורה על הנס.

ונמצא מדברי מהרי״ק שדורש שתי מעלות:

א. שכל פניותיך יהיו לימין, ופירוש התחל בשמאל כדי שתגיע בסוף לימין.
ב. שכל ברכותיך יהיו על הנר ׳החדש׳ והנוסף.

וכך פסק בשו״ע וכך מנהג רובא דעלמא.

שיטת רבינו יונה

ומביא הב״י את דברי ר׳ דוד אבודרהם בשם רבינו יונה, ובדבריו מופיעה מעלה נוספת שנדרש להקפיד עליה והיא – ׳נר שהתחיל בו׳, ולשיטתו אינך יכול ׳לדלג׳ כמ״ש מהרי״ק –׳משום שהנך נדרש להמשיך לברך על אותו נר שהדלקת אתמול, אך בוודאי שגם רבינו יונה מסכים עם שיטת מהרי״ק שישנה מעלה בנר ׳החידוש׳ ומסתמא אינו חולק על מעלת פניות לימין, ולכן מציע ר׳ יונה פתרון יצירתי ומקורי והוא לברך בלילה ראשונה שלש ברכות על הנר, ואח״כ ביום השני – **תחלק את הברכות** דהיינו תברך ׳להדליק נר חנוכה׳ על הנר שהדלקת אתמול ותדליקו ואת ברכת ׳שעשה ניסים׳ תברך קודם הדלקת הנר השני נר החידוש, וכן בליל שמיני יברך ׳להדליק׳ על ׳נר ההתחלה׳ ויברך על הנר השמיני – ׳נר החידוש׳ ברכת ׳שעשה ניסים׳ והכל בא על מקומו בשלום.

אך לא נתפרש להדיא סדר ההדלקה בדין ׳פניות לימין׳, אך המשכיל יבין מדעתו כי כמה אפשרויות ישנן ואכמ״ל.

הראת לדעת מדברי ר׳ יונה:

א. ׳נר ההתחלה׳ דהיינו הנר הראשון שהדלקתי ביום ראשון עליו תמיד אברך ברכת ׳להדליק׳ ואדליקו ראשון.

ב. ׳נר החידוש׳ דהיינו לברך בכל יום ברכת ׳שעשה ניסים׳ על נר הנוסף שבו ניכר הנס.

ג. מהר״י קולון היה מאחרוני הראשונים נולד בצרפת ונדד לאיטליה, היה רבו של ר׳ עובדיה מברטנורא.

ג. **'פניות לימין'** אם תתחיל את ההדלקה ביום ראשון בנר הימיני – בכל ימות החנוכה יהיו פניותיך לימין.

ד. **פירוד בברכות'** רבינו יונה לצורך המעלות מוכרח לוותר על רצף הברכות והפריד את ברכת 'שעשה ניסים' מאחותה ברכת 'להדליק'.

ובנושא הפרדת הברכות - למעשה הבעיה של פירוד בברכות זה מה שמכנה מרן הב"י **קצת דוחק**, ויתכן שמשום כך לא הובאה שיטה זו בפוסקים האחרונים ואין מי שנוהג כך, והרמ"א כתב מפורשות (סי' תרעו ס"ב) ויברך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק, והמאירי (כג, ב) כתב: ע"ד ר' יונה 'ואיני רואה דבריו'.

ביאור ראשון בהבנת מנהג אוסטרייך

שיטה נוספת מביא הב"י בשם התה"ד (סי' קו) והיא 'מנהג אוסטרייך' והוא - כי היו מדליקין בכל ימי החנוכה מימין לשמאל, וביום הראשון מברכין ומדליקין בכל ימי החנוכה מימין לשמאל, דהיינו שביום הראשון מברכין ומדליקין את הנר הימיני וכן ביום שמיני מברכים ומדליקים בנר הימיני שבו הדליקו כל הימים ופנו לשמאל עד שהדליקו את הנר השמיני החדש.

ובביאור מנהגם הביא התה"ד שני הסברים: ואחד הוא כי עניינם היה להדליק בטפח הסמוך לפתח בכל מחיר, ולכן פשוט שביום הראשון - הימיני שהוא הסמוך לפתח - בו ראוי לברך ולהדליק, וכן במהלך ימי החנוכה נברך עליו את כל הברכות משום שהוא עיקרי ומהודר מכולם כמ"ש בגמ' מצווה להניחו בטפח הסמוך לפתח, ואף שלצורך זאת נצטרך לוותר על הידור 'הנר החדש' ואפי' על 'פניות לימין'.

ובביאור זה של מנהג אוסטרייך ראינו:

א. **'טפח הסמוך לפתח'** שהנר הסמוך לפתח הוא הנר שעליו נסדיר את הברכות והוא החשוב ביותר ולצרכו 'נוותר' על שאר הידורים.

ב. **'נר שהתחיל בו'** אכן גם במנהג אוסטרייך אפשר להמשיך ולהקפיד על הידור זה.

ג. **'כל הברכות על נר אחד'** אכן אפשר וצריך להקפיד על הידור זה.

ד. 'נר החידוש' יש לוותר על הידור זה לטובת רעהו הטוב ממנו והוא - 'נר הסמוך לטפח דפתח'.

ה. **'פניות לימין'** יש לשקול במאזנים הידור זה מתי יש להקפיד עליו ומתי לא, דהיינו אם יש בפתח מזוזה ואז ההדלקה תהיה בשמאל הפתח והנר הסמוך לפתח הוא הימני - יש לוותר על הידור זה לטובת 'נר הסמוך לפתח'.

ו. **'נר הסמוך לפתח'** אך אם אין בפתח מזוזה וההדלקה תתבצע בצד ימין הרי 'הנר הסמוך לפתח' הוא השמאלי, ועתה יש יכולת להדר גם בהידור זה ואין לזונחו.

וכדעה זו פסקו כמה מגדולי ישראל והם הב"ח (תרעו ס"ק ב) והביאו

המג״א, ומהרש״ל (שו״ת סי׳ פה), וכן הגר״א סבירא ליה הכי - אף ששיטתו שונה כמ״ש, וכן ציטט המג״א את מטה משה שביאר כך בדברי רש״ל והובאה דעה זו בחי״א ובמשנ״ב.

ואגב - דברי מהרש״ל הובאו במספר גרסאות במג״א, ט״ז, ויד אפרים, ולפי ביאורו של היד אפרים - ראה המהרש״ל שאם תניח את הנרות בצד הפתח לא תוכל להרוויח את הידור המהרי״ק ׳דנר החידוש׳ ולכן הציע להניח את כל הנרות בתוך חלל הפתח ואז - כולם ׳סמוכים׳ ותוכל להדר גם במהרי״ק.

ביאור נוסף בהבנת מנהג אוסטרייך

כמו שהובא בתה״ד וביאר שם - שהתחילו תמיד מהנר הימיני והלכו מימין לשמאל, והוא - כי סברתם דזהו הביאור הנכון בדברי הגמ׳ - כל פניות שאתה פונה יהיו לימין, שעד עתה הבנו שצריך להתחיל בשמאל כדי שכיוון ההתקדמות יפנה תמיד לימין - ועתה התבאר שהביאור בדברי הגמ׳ - שנתחיל בימין ואע״פ שכיוון ההתקדמות יהיה לשמאל - לא חיישינן בהכי, אלא ראוי יותר שנתחיל ׳ברגל ימין׳, וכדוגמת הכתב העברי שכותבין מימין והולכין לשמאל, וחובה להקפיד על מעלה זו יותר מכל מעלה אחרת, ואכן במקום שיש מזוזה - הא והא איתא - דאניח את הנרות בצד שמאל של הפתח ואדליק בנר הימיני שהוא גם הסמוך לפתח וגם אפנה לימין לפי שיטתם אך אוותר על ׳הידור בחידוש׳, או שאבחר לוותר על סמוך לפתח ואדליק ביום ראשון בנר השמאלי הרחוק ביותר מן הפתח וביום שני אדליק את הנר החדש שהצבתי מימין לו ואלך מימין לשמאל, עד שביום שמיני אדליק את הנר הסמוך ביותר לפתח שהוא החדש ואלך מימין לשמאל.

והרי תמצית דעתם

א. ׳פניות לימין׳ פירושו להתחיל מימין ולצעוד לכיוון שמאל.

ב. ׳פניות לימין׳ הידור זה הוא ההידור ׳החזק׳ ביותר והוא דוחה כל הידור אחר המתנגש בו.

ג. ׳נר החידוש׳ אין שום צורך לוותר עליו אא״כ תבחר לבכר את אחיו ׳נר הסמוך לפתח׳, אך במנהגם אין התייחסות לכך.

ד. ׳נר הסמוך לפתח׳ ישנה אפשרות להדר כך רק אם ההדלקה מתבצעת בפתח שיש בו מזוזה ואז כמ״ש בס״ק הקודם - צריך להחליט איזה הידור מעדיפים או את ׳הסמוך לפתח׳ או את ׳נר החידוש׳.

ה. ׳נר שהתחיל בו׳ ישנה תמיד אפשרות להדר בהידור זה בין בפתח שיש מזוזה ובין בפתח שאין מזוזה אך תמיד יהיה ׳על חשבון׳ הידור ד׳נר החידוש׳.

ו. כל הברכות על נר אחד - ראוי ונכון שלא להפרידם.

ופסקו הלבוש והט״ז (ס״ק ו) כדרך זו, **והביה״ל** (ד״ה כדי להפנות לימין) כתב ע״ז: ואף שבחי״א לא נזכרה שיטה זו, מכל מקום אין לדחות גם כן שיטת

הט״ז אחרי שהפמ״ג והדרך החיים העתיקוהו להלכה. עכ״ל.

שיטת הגר״א

כתב הגר״א (סי׳ תרעו ד״ה ויברך) על דברי השו״ע שפסק את שיטת מהרי״ק וז״ל: ואין לו טעם וריח, שזה אינו רק למהדרין מן המהדרין ויניח עיקר המצווה ויברך על הרשות וגם משום פניות לימין יבטל עיקר המצווה טפח סמוך לפתח. עכ״ל.

ואומר הגר״א כי ישנן שתי מעלות גדולות, **א.** ברכה והדלקה על ׳נר העיקר׳ שהוא הנר שהודלק ראשון ביום הראשון. **ב.** ברכה והדלקה על ׳נר הסמוך לפתח׳ ושני הידורים אלו אינם סותרים זה לזה.

ונראה כי שיטת הגר״א היא שיטה משולבת בין דברי מהרש״ל כמנהג אוסטרייך דההידור החשוב ביותר הוא ה׳נר הסמוך לפתח׳ ובין דברי רבינו יונה שהחשיב יותר מכל את ׳נר העיקר׳ – שבו הדלקתי בראשונה.

חידוש בהדלקת חלון – מהרש״ל כמהרי״ק והגר״א יאסור

ונפק״מ בין דעת הגר״א לדעת מהרש״ל תהיה במדליק בחלון או בבית הכנסת דשם אין ׳פתח׳, שלפי מהרש״ל תוכל להדליק כראות עיניך אך לפ״ד הגר״א עליך עדיין להצמד ולהדליק ראשונה בנר שאיתו הדלקת היום כדברי ר׳ יונה.

וראיתי להביא ראיה לדברי שהרי המהרש״ל הביא עיצה כיצד לנהוג בחנוכה ע״מ להדר בכל ההידורים, דהרי דרישתו להניח נ״ח בטפח הסמוך היא על חשבון הידורים אחרים, והציע להניח את הנר חנוכה בחלל הפתח ואז כל הנרות הם ׳בפתח׳ ואין כאן ׳נר הסמוך לטפח של הפתח׳ יותר מחבירו, וע״ז כתב הגר״א שדבריו אינם נראים. ותימה – דעצת מהרש״ל עצה טובה היא דכל הנרות נמצאים בפתח ומדוע הגר״א אינו מסכים עמו אלא שצ״ל שאין דברי המהרש״ל נראים לגר״א – משום שמחמיר הגר״א מהמהרש״ל וסובר – שאף במצב כזה של הדלקה בחלל הפתח או בחלון או בבית הכנסת – יש להקפיד על הדלקת ׳נר העיקר׳ כסברת ר׳ יונה.

ומסכם הגר״א וז״ל: אלא העיקר שיתחיל בנר הסמוך לפתח בין מדליק בימין הפתח או בשמאל ויברך כל הלילות עליו ובזה מדליק ומברך תמיד על סמוך לפתח ועל עיקר המצווה. ע״כ.

ואגב, אכתוב כאן דברי הערוה״ש (סי׳ תרעו ס״ק יא) דהקשה ע״ד הגר״א וטען דאם היה מדליק אחד ללא ברכה ואז היה מברך ומדליק את השני – שפיר היתה השאלה כיצד בירכת על הנוסף ולא על העיקר – שהוא הראשון שהדלקת, וקשה – דהרי לשיטת השו״ע הרי תמיד אנו מברכים על הראשונה, והיא העיקרית והשאר הם נוספים, והגדרת עיקר נקבעת ע״פ הנדלק ראשון.

וכעין קושיא זו הקשו הרבנים בשיעור, שלכאורה אפשר לומר לדעת

השו"ע שבנר הראשון שהנני מדליק (החדש) בכוונתי לצאת בו יד"ח נר חנוכה - וכל השאר הם נרות ההידור.

אך איני מבין דבריהם דהרי הב"י שפתיו ברור מללו דמדליק בברכות על נר החידוש - שמורה על התחדשות הנס, ואם נר זה הוא העיקר במה מורה על התחדשות - דכל עניין ההתחדשות שייכא בתוספת על העיקר, דהיינו - בהידור הנוסף על 'מצוות נר חנוכה'.

ולפענ"ד הוי תרתי דסתרי ממש, דאי עיקר הוא - אינו חידוש ואי חידוש - אינו עיקר.

ולסיכום דעת הגר"א מתוך החמישה ההידורים הוא נוקט להלכה רק ג' והם:

א. **'נר הסמוך לפתח'** והוא נוצח את כל ההידורים האחרים.

ב. **נר העיקר'** והוא קיים לשיטתו גם כשאין 'סמוך לפתח', ויסוד סברתו פשוט - דהרי זהו עיקר הדין, וברגע שהדלקתי אותו - הרי נפטרתי מעיקר הדין וכל השאר הם חיוב, ולכן הנר שהדלקתי ביום הראשון - הוא אשר קבעתי שיהיה לי כנר חובה וכל השאר - הידור ואיך אתחיל מנרות ההידור ואניח נר עיקר הדין. ובזה הסכים הגר"א עם רבינו יונה.

ג. **'להסדיר כל הברכות על נר אחד'** ובזה לא הסכים הגר"א עם רבינו יונה שחילק את ברכת 'להדליק' על 'נר העיקר' ואת ברכת 'שעשה ניסים' על 'נר החידוש' - משום שברכת 'שעשה ניסים ושהחיינו' צריך עובר לעשייתן כמ"ש בפ"ג דמגילה עיי"ש (הגר"א בביאורו סי' תרעו ס"ב).

ד. **'נר החידוש'** ביטלו הגר"א מכח ההידורים הנ"ל, ואינו קיים כלל לשיטתו.

ה. **'פניותיך לימין'** - הידור זה קיים בחלק ממצבי ההדלקה להגר"א - והם: **א.** בהדלקה בפתח שאין בו מזוזה והדלקה מימין הרי שנתחיל להגר"א בנר היותר שמאלי ובכל ימי החנוכה נלך משמאל לימין. **ב.** בהדלקה ללא פתח, כגון הדלקת חלון. **ג.** בהדלקת בית הכנסת. **ד.** בהדלקה בחלל הפתח. **ה.** בהדלקה על פתח הבית מבפנים. אך במצב הראוי ביותר להדלקה והוא פתח שיש בו מזוזה - יאלץ הגר"א לוותר על הידור זה לטובת הידור 'נר הסמוך לפתח'.

הוכחת הגר"א מהרמ"א דאיכא נר עיקר

ומדי דברי בו זכור אזכרנו, דבדברי הגר"א מוכיח שישנו 'נר עיקר' ולא מביא ראיה מר' יונה כמ"ש אלא הביא ראיה מדברי הרמ"א (סי' תרעד ס"א), אך לפני שנבאר את ראיית הגר"א נביא את דברי המחבר והרמ"א בעניין זה.

שיטת השו"ע והרמ"א בדין הדלקה מנר לנר

דהתיר השו"ע להדליק נרות חנוכה מנר לנר ולא חשש בזה לביזוי מצווה דכולא חדא מצוותא היא, אך הרמ"א כתב: ונהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק אפי' מנר לנר דעיקר מצוותו אינו אלא נר אחד והשאר אינו למצווה כ"כ, ולכן אין להדליק מזה לזה. ע"כ.

ומקור חומרא זאת מהגהות מימונית ומרדכי.

ודברי הרמ״א לכאורה מובנים מאוד, דהרי אם עיקר מצוות נר חנוכה היא בנר אחד - איך אדליק את הנרות ההידור שהם ברמת חומרא פחותה ׳מנר העיקר׳ הרי אין לי חיוב כלל בהם, לעומת נר העיקר שבו אני מצווה ועומד, אך שאלה הפוכה נשאל - אם כ״כ פשוטה סברא זו מדוע כתב הרמ״א ׳ונהגו להחמיר׳ היה לו לאסור.

וביאר הביה״ל (סי׳ רסג ס״א ד״ה שתי) שכיוון שהידור זה הידור חשוב הוא ונזכר בגמ׳ - הרי נחשב גם הוא כנר מצווה ומותר להדליקו מנר העיקר.

ועוד תירוץ תירץ הערוה״ש (סי׳ תרעד) דכיוון שכל יסוד דין זה של איסור הדלקה מנר לנר יסודו בביזוי מצווה וכאן לא שייך ביזוי מצווה דהרי נר ההידור משביח מקחו של נר העיקר ואין כאן בזיון כלל, ולכן מובן מדוע נקט הרמ״א לשון חומרא ולא מדינא.

הוכחת הגר״א

ואחר שראינו כי הרמ״א מדגיש כי יש נר עיקר ויש נרות הידור ואינם ברמה שווה, נראה כי זאת רצה הגר״א להוכיח.

אך אינו מובן כלל, דהרי הגר״א רוצה להביא ראיה כנגד השו״ע שזנח נר עיקר והעדיף נר חידוש, וטוען הגר״א דהרמ״א מסכים שנר עיקר עדיף, והיאך ראה כך בדבריו, והרי לכאורה גם אם אדליק כמהרי״ק - בסופו של דבר יהיה לי שני נרות דולקים - נר עיקר ונר חידוש, ומנ״ל לומר שהרמ״א לא הדליק כמהרי״ק.

אלא הבין הגר״א שחובה לאוקים את דברי הגמ׳ ׳מדליקין מנר לנר׳ בגוונא שהדלקתי אחד ועתה השני לפני ואני מעוניין להדליקו.

והבין עוד הגר״א דבשלמא לדעת השו״ע שמתחיל הדלקה מנר החידוש ודאי שאדליק מנר לנר - דהרי הנרות עולים בקדושתם, דהנר הראשון שהדלקתי הוא ׳נר החידוש׳ והוא ׳נר ההידור׳ וממנו אדליק נרות הידור אחרים, או שבסוף כל ההדלקה - את נר העיקר, ולא ייתכן לעולם שאדליק מנר העיקר את נרות ההידור.

אך לדברי הרמ״א שחשש והחמיר בהדלקה מנר לנר - מוכח כי הנר שעתה דולק לפני הוא נר העיקר וממנו ייתכן שאסור להדליק את נרות ההידור ופסק שראוי להחמיר, והרי שהדליק הרמ״א כשיטת הגר״א מנר העיקר ולא התחיל הדלקה מנר החידוש.

שיטת הגר״ח מבריסק

ודרך זו היא להדליק כנהוג וכמקובל, אך לברך ברכת ׳להדליק נר חנוכה׳ לפני הדלקת הנר הראשון - ואז לברך שעשה ניסים [חוץ מהיום הראשון כמו שיתבאר לקמן], דהיינו - ביום שני מברך ׳להדליק׳ ומדליק את נר החידוש ואח״כ מברך ׳שעשה ניסים׳ ומדליק את שאר הנרות, וביום שמיני יהיה הסדר כך למדליקים כשיטת השו״ע יברך ׳להדליק׳ וידליק את הנר החדש [השמיני] ואחר

הדלקתו יברך 'שעשה ניסים' וידליק את השביעי שהוא מימין אליו עד שיגיע לנר הראשון שהוא נר העיקר.

והטעם של הגר"ח מבריסק מובא בתשובות והנהגות (ח"ב סי' שלט) דהסתפק אם רואה נרות של אחרים והוא עדיין לא הדליק אם צריך לברך 'שעשה ניסים' מיד, או דלמא ימתין עד ההדלקה שלו, ואע"פ שבהגמי' מביא שאם עתיד להדליק אינו מברך, אבל לשון הרמב"ם 'כל הרואה אותה ולא בירך מברך שתיים' משמע שבכל אופן מברך על הראיה, ותלה ב' שאלות אלו בחקירה הנזכרת - **האם ברכת 'שעשה ניסים' היא ברכת המצוות או נתקנה על הראיה**, ומחמת ספק זה נהג הגר"ח מבריסק בעצמו לצאת כל הדעות - והיה נזהר כשיצא מבית הכנסת אחר מנחה לא להביט בחלונות מבחוץ כדי שלא יתחייב בברכת הרואה לצד האחד שזכרנו, ולעניין הברכה בלילה הראשונה נהג הגר"ח כדברי השו"ע לברך כל ג' הברכות לפני ההדלקה אבל בלילה השני נהג לברך ולהדליק נר אחד ואח"כ בירך 'שעשה ניסים' והדליק שאר הנרות משום דבכהאי גוונא יוצא ממה נפשך, שאם היא ברכת הראיה - הלא ראה נר ראשון, וגם אם היא ברכת המצוות שייך עוד לברך - כיוון שעדיין עוסק במצווה ושייך עוד הברכה גם בגדר ברכת המצוות.

ואפשר נמי דשו"ע דינא קאמר, לברך עובר לעשייתן, אבל מליל שני ואילך מועיל לברך גם אחרי הדלקת הנר הראשון וע"ז ירוויח לצאת ידי חובת כל הצדדים ע"כ.

וסיכום שיטתו:

א. יש לחשוש כי ברכת 'שעשה ניסים' היא ברכת הראיה ולא הדלקה, ולפי כך יש לראות קודם נר דולק ואח"כ לברך עליו.

ב. מיום השני ואילך נפריד את הברכות, נברך 'להדליק' ונדליק ולאחר מכן נראה את הנר ונברך על הראיה וההדלקה 'שעשה ניסים', ואז נדליק את נרות ההידור.

ג. הגר"ח הפריד את הברכות רק מיום שני, אך ביום ראשון לא רצה לסמוך ע"ז משום שאין הדלקה אחרי הנר, ולכן ברכת 'שעשה ניסים' אם נברך אחרי הנר הראשון תהיה רק 'ברכת הראיה' והרי זה ספק אם היא ברכת ההדלקה או ראיה.

שני הבדלים בין שיטת ר' יונה לגר"ח

ושיטתו דומה במקצת לשיטת ר' יונה אך שונה בתכלית וגם במעשה, כי שניהם הפרידו את הברכה מיום שני ואילך וביום ראשון - לא הפרידו.

אך בסדר הצבת הברכות על הנרות - הציב ר' יונה 'להדליק' על נר עיקר ו'שעשה ניסים' על נר החידוש, והגר"ח הניח את ברכת 'להדליק' על נר החידוש ואת ברכת 'שעשה ניסים' - על הנר שסמוך לו.

ועוד חילוק בתכלית - דר' יונה חילק כדי להרוויח הידור, והגר"ח בא מכח הגדרת הברכה.

תנאי ברכת ראיה – שעשה ניסים

ואגב אכתוב דאיתא בהכי ג׳ שיטות:

א. דעת השו״ע – דאמר (סי׳ תרעו ס״ג) מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו – כשרואה נר חנוכה מברך ׳שעשה ניסים׳.

הרי שכדי לברך ׳שעשה ניסים׳ בראיה בעלמא נדרשים ארבעה תנאים: א. שלא הדליק עדיין. ב. שלא עתיד להדליק. ג. ואין מדליקין עליו. ד. רואה בפועל נרות.

ב. דעת הרבה גדולים – שלדידם ישנם רק שלשה תנאים: א. שלא הדליק עדיין. ב. שלא עתיד להדליק. ג. רואה בפועל את הנרות. – ואע״פ שמדליקין עליו בביתו הריהו מברך ברכת הראיה – ׳שעשה ניסים׳.

וציין שעה״צ (סי׳ תרעו ס״ג) על דעה זו – מרדכי, והגר״א, והגר״א כתב שכך מוכח מרש״י, וכן כתב ממאירי ועי׳ בא״ר שהביא עוד כמה ראשונים דסברי הכי, ועל כן פסקו הב״ח ופר״ח וא״ר כן להלכה. עכ״ל.

אך המשנ״ב (ס״ק ו) פסק שלא לנהוג כן להלכה (בשם הט״ז ומג״א וברכ״י ע״פ הסמ״ג ורשב״א ור״ן שפסקו כהשו״ע).

הערה למעשה – ואגב אכתוב מה שהעירני הבה״ח יאשיהו ניר נ״ו דאע״ג דהמשנ״ב פסק דלא יברך מטעם ספק ברכות להקל, **בכ״ז יש להעיר** בזה דאין ראוי לנו להקל נגד כ״כ הרבה פוסקים, ולכן ראוי שילך לשמוע את הברכות מבר חיובא המדליק, ויענה אחריו אמן, אך **קודם עליו לראות את הנרות** מאדם אחר שהדליק כבר, כיוון שאם ישמע את הברכה ועדיין לא ראה נר דולק לפניו – לא יצא בברכת המברך, שהרואה – חיובו מדין ברכת ׳ראיה׳ ואם לא ראה – עדיין לא חל עליו חיוב כלל, והיאך יצא בברכת המדליק.

ואח״כ ראיתי כדבריו בדברי הר״ן שכתב בשם הרא״ה שאם היה הרואה בשעת הדלקה אצל אדם אחר – אע״פ ששמע מפי המברך – מ״מ צריך לברך כדין הרואה, וקשה לומר שהחילוק הוא שהמדליק – אין כח בברכתו להוציא ׳רואה׳ אלא צ״ל דעד שלא ראה נרות דולקים לא חל עליו כלל חיוב ברכה.

ג. דעת הראשונים –

או״ז – דבעינן רק תנאי אחד לברכת הרואה, והוא שלא הדליק עדיין, ואע״פ שעתיד להדליק. וכך ביאר הריטב״א ברש״י שפירש דין הרואה במי שלא הדליק בביתו עדיין, והפר״ח דייק כך מדברי הרמב״ם.

ולפי שיטה זו חובה לברר – אדם שהולך להדליק בביתו ורואה נר דולק של שכינו ובירך, האם בהדלקת נרותיו ייאסר עליו לברך פעם נוספת – ׳שעשה ניסים׳, ובדבר זה נחלקו הראשונים – האו״ז – סובר שאכן יצאת יד״ח ובהדלקת נר חנוכה שלך – תברך רק ׳להדליק׳, וכ״כ הפר״ח, ולפ״ז היא גופא ספיקו של הגר״ח מבריסק שנזהר להסתכל בנרות דולקים בדרכו להדלקתו.

אך הריטב"א ביאר כי אמנם חובה מוטלת עלינו לברך בשעת ראיה אע"פ שעתיד להדליק, אך בכ"ז אלו שתי ברכות שונות אע"פ שהן במטבע אחד, וברכת 'שעשה ניסים' על הראיה שבירכתי אינה פוטרת אותו מלברך שוב בשעת ההדלקה 'שעשה ניסים' – על ההדלקה, ולפ"ז – אכן מובן חששו של הגר"ח שלא להתבונן בנרות בדרך לביתו אך שינוי סדר הדלקתו לפי דברי הריטב"א – אין בו תועלת וצורך.

העולה מן האמור – ראשונים רבים סוברים כי ברכת 'שעשה ניסים' שייכת להדלקה ולא תלויה בראיה מוקדמת, ולכן פטרו אותי מברכת ראיה אם עתיד אני להדליק [והם – הרשב"א, הר"ן, תוס' רי"ד, ריטב"א בשם י"א, מאירי, ראבי"ה (סי' תתמג), הגה"מ (פ"ג) בשם רבינו שמחה], וגם אם שייכא לראיה – בכ"ז ברכת 'שעשה ניסים' של ההדלקה – לפ"ד הריטב"א שייכא להדלקה.

ונמצא לפי דברינו – שחקירתו של הגר"ח תיתכן רק לפ"ד האו"ז והפר"ח.

ובמה שכתב שאפשר שכך דעת השו"ע – בב"י נראה ששלל שיטה זו מהלכתא, כיוון שאפי' ע"ד ר' יונה כתב 'שזה דוחק' וכ"ש הכא, ועוד תימה לי דהיאך סבר דהיא דעת השו"ע – דהרי ביארנו קודם את דעת השו"ע (בס"ג) דלא ייחס לברכה זו שייכות לראיה דהא פסק שאם עתיד להדליק – לא יברך ברכת ראיה.

שיטת המקובלים

שיטת חסידי בית אל וכמו שמביא בספר דברי שלום במנהגי בית אל (אות ק) וכ"כ בשו"ת מנחת כהן, וחילקו בין ברכת 'להדליק' שהיא ברכה דאית ביה מעשה [חיצוניות] לבין ברכת 'שעשה ניסים' דלית בה מעשה [פנימיות], אך גם בין המקובלים יש שהורו לברך את כל הברכות קודם ההדלקה בכל יום, וכמ"ש השו"ע וכ"כ הבן איש חי, והשד"ה ועוד, וטעמם – כי כל הברכות משלימות אחת את חבירתה ע"פ סוד, ורק אחרי שבירכתי כל ג' הברכות מותר לבצע הדלקה.

וכמובן שישנו שינויי מהותי בין מנהגם לבין שיטת הגר"ח מבריסק בתכלית ההפרדה, דהוא הפריד לצורך 'ראיה' ואז ברכה והם – לטעמים הכמוסים עמם.

אך שני הבדלים טכניים יש בינהם – הגר"ח מבריסק ביום הראשון בירך כל ג' הברכות לפני ההדלקה, והם גם ביום הראשון הפרידו את הברכות, ובזו שינויי עצום ביניהם לבין הגר"ח וגם מר' יונה.

ועוד דהגר"ח מבריסק ור' יונה ברך את ברכת 'שעשה ניסים' בתוך כדי ההדלקה, והם בכל יום – בירכו 'להדליק' והדליקו את כל הנרות ואז בירכו 'שעשה ניסים'.

קושיא לשיטת המקובלים – מקידוש והבדלה

אך קשה לשיטתם דטענו כי ראוי לחלק בין ברכה דאית ביה מעשה דהיינו –

בברכת 'להדליק נר' - יעשה מעשה וידליק, ואחר גמר כל המעשים יש לברך את הברכה דלית בה מעשה.

דהרי גם הם מודים דבקידוש של ליל שבת או בהבדלה - איננו שותים את היין אחר ברכת הגפן אלא ממתינים עד שנסיים את ברכת הקידוש או ההבדלה - אע"ג דלית בה מעשה.

מח' רע"א והפמ"ג בברכת שעשה ניסים ושהחיינו

ועוד תיתכן בעיה הלכתית בשיטת המקובלים, דהרי חקרו רבותינו האחרונים מה יהיה דינו של אדם ששכח לברך את כל ברכות חנוכה והדליק את כל הנרות, האם יברך.

ופשוט שאת ברכת 'להדליק' לא יברך, אך לגבי ברכת שעשה ניסים ושהחיינו **כתב רע"א** (שו"ת תנינא סי' יג) שיברך, דהרי לא גרע מהרואה נר חנוכה ולא בירך שמוטל עליו לברך, ופסק כדבריו במשנ"ב (סי' תרעו ס"ק ד).

אך הפמ"ג (מש"ז סק"ד) סובר שאם הדליק וגמר ההדלקה ולא בירך, הדבר תלוי במח' הראשונים שהובאה קודם בדין מי שמדליקים עליו בביתו ואינו נוכח שם - האם יברך על ראיית נר חנוכה, דלדעת השו"ע (סי' תרעו ס"ב) שלא יברך - גם כאן לא יברך, ולחולקים שם (הוב"ד במשנ"ב ס"ק ו) שסוברים כי אע"ג שמדליקים עליו בגו ביתיה לא נפטר מברכת הרואה - יברך גם כאן.

ונראה שסובר הפמ"ג בדעת השו"ע שדין ברכת ראיה הוא חידוש שנתחדש אך ורק למי שלא הדליק ורואה הנרות, וכיון שיצא מסוגיית 'הדלקה' עובר לסוגיית 'ראייה', אך לא יתכן שמי ששייך בענין 'הדלקה' יברך על 'הראיה' וכן כאן כיוון שהדליק - הרי הכניס עצמו בקהל 'המדליקים' ואינו יכול להיות לפתע בכלל 'הרואים'.

אך רע"א שלא קשר בין שני הדינים ולשיטתו בדעת השו"ע - אם מדליקים עליו בביתו לא יברך ברכת ראיה, אך אם הוא עצמו הדליק בלא ברכה יברך ברכת ראיה - משום שלדעתו הברכה שברכה אשתו בגו ביתיה פטרה אותו ואין לו רשות לברך שוב אחר שנפטר, אך הכא במדליק ללא ברכה - חיובא דברכה להיכן אזל.

ולסיכום - נחלקו רע"א והפמ"ג - באדם שהדליק וסיים כל נרותיו, האם יברך ברכות ראיה על הנרות, אליבא דדעת השו"ע - רע"א מחייב, ופמ"ג פוטר.

ולכן בנידון דידן בשיטת המקובלים יאסור הפמ"ג לברך ברכות 'שעשה ניסים' ו'שהחיינו' על הנרות שהודלקו.